

XXVI ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

УКРАЇНСЬКИЙ СОЦІУМ: СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНОСТІ ТА ПРОГНОЗ МАЙБУТНЬОГО

29 серпня 2024 р., м. Харків, Україна

С М А Й Б У Т Н Є

У СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ
ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Ч ЮРИСПРУДЕНЦІЯ
КУЛЬТУРОЛОГІЯ

А ПОЛІТОЛОГІЯ

ПСИХОЛОГІЯ

С ПЕДАГОГІКА

Н СОЦІОЛОГІЯ

ЕКОНОМІКА

І ФІЛОСОФІЯ

ГЕОГРАФІЯ

С ФІЛОЛОГІЯ

ІСТОРІЯ

Т МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

Б ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА СПОРТ

АНАЛІТИЧНИЙ ЦЕНТР СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ
ХАРКІВСЬКА АСОЦІАЦІЯ ПОЛІТОЛОГІВ

**УКРАЇНСЬКИЙ СОЦІУМ:
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИЙ
АНАЛІЗ СУЧАСНОСТІ
ТА ПРОГНОЗ МАЙБУТНЬОГО**

Матеріали
XXVI Всеукраїнської науково-практичної конференції

(м. Харків, 29 серпня 2024 р.)

Харків
«Право»
2024

Редакційна колегія:

Панфілов О. Ю., доктор філософських наук, професор (голова);

Погрібна В. Л., докторка соціологічних наук, професорка;

Прудников В. А., кандидат юридичних наук, доцент;

Смолянук В. Ф., доктор політичних наук, професор;

Чернишова Т. О., кандидатка філологічних наук, доцентка

- У45 **Український соціум: соціально-гуманітарний аналіз сучасності та прогноз майбутнього** : матеріали XXVI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 29 серп. 2024 р.) / [редкол.: Панфілов О. Ю. (голова), Погрібна В. Л., Прудников В. А. та ін.] ; ГО «Аналіт. центр сучас. гуманітаристики» ; Харків. асоц. політологів. – Харків : Право, 2024. – 96 с.

ISBN 978-617-8518-16-5

Матеріали містять доповіді, у яких висвітлено актуальні проблеми формування якісної політичної еліти України, соціально-гуманітарного буття українського соціуму, критичного мислення, цифрового суспільства і міжнародних відносин.

УДК 14+159.9+32+33+34+351+37+811+94

Відповідальність за зміст тез несуть автори.

© ГО «Аналітичний центр сучасної гуманітаристики», 2024

© Харківська асоціація політологів, 2024

© ТОВ «Видавничий дім «Право», 2024

ISBN 978-617-8518-16-5

Секція: Історичні науки

Крупчинський А. І.,
аспірант кафедри археології, етнології
та культурології,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»

ПРОУГОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СТЕПАНА ФЕНЦИКА НА ЗАКАРПАТТІ (ЖОВТЕНЬ 1938 – БЕРЕЗЕНЬ 1939)

Восени 1938 року Чехословацька республіка (далі – ЧСР) опинилася в епіцентрі європейської політичної кризи, спровокованої ревізіоністською політикою нацистської Німеччини. В результаті послаблення ЧСР свої територіальні претензії за етнічним принципом висунула і Угорщина, яка протягом всього міжвоєнного періоду прагнула переглянути Тріанонський договір 1920 р. У даній меті Закарпаттю, яке було у складі ЧСР, відводилася ключова роль. Задля реалізації своєї ревізіоністської політики на землях Чехословаччини Угорщина активно працювала з рядом місцевих політиків, фінансуючи їх політичну діяльність. Одним із таких постатей був депутат чехословацького парламенту (1935–1938 рр.), один із лідерів русофільського руху на Закарпатті Степан Фенцик.

У 1935 році Фенциком була заснована «Русская національно-автономна партія» (РНАП), головною ціллю якої була вимога перед чехословацькою владою надання автономії. Партія взяла на озброєння русофільську національну ідею, що базувалися на всебічній підтримці домінантного статусу для російської культури та російської національної ідентичності серед населення Підкарпатській Русі. Для реалізації своєї політики С. Фенцик заручився фінансовою підтримкою Польщі, для якої діяльність політика була вигідною, як протидія українськомуну руху в регіоні [3, с. 101]. Водночас польська підтримка йшла в координації із угорським урядом, який підтримував іншого русофільського політика краю Андрія Бродія. Попри часте декларування своєї лояльності чехословацькій владі обидва лідери під впливом своїх іноземних кураторів в кінці 30-тих рр. розгорнули активну підпривну діяльність по дестабілізації політичного становища в регіоні. Кінцевою метою цього мало стати входження Підкарпатської Русі до складу

Угорського королівства та встановлення спільного угорсько-польського кордону, що було в інтересах обох держав.

Політична криза в Чехословаччині восени 1938 року призвела до загострення внутрішньополітичної ситуації в республіці, суб'єкти якої активізували свої політичні вимоги перед центральним урядом за надання автономії. В результаті 11 жовтня 1938 року в Празі було затверджено перший автономний уряд Підкарпатської Русі на чолі із лідером русофілів Андрієм Бродієм. Тоді ж Степан Фенцик був призначений міністром без портфеля та уповноваженим для переговорів зі словацьким урядом у справі кордонів зі Словащиною. Проте через відкриту проугорську політику русофілів 26 жовтня уряд був розпущений, а прем'єр-міністр Андрій Бродій арештований. Водночас С. Фенцик для уникнення арешту виїхав до Будапешту. Із встановленням 26 жовтня 1938 року проукраїнського автономного уряду Августина Волошина, значна частина русофільського табору займає антиурядову позицію та остаточно переходить на проугорську орієнтацію.

Після Віденського арбітражу та арешту А. Бродія С. Фенцик був єдиним з числа міністрів колишнього автономного уряду та одним із ключових політичних фігур регіону, яка відкрито підтримала повну окупацію краю Угорщиною. Цей факт робив його вигідним для угорської влади, оскільки в особі Фенцика Угорщина отримувала пропагандистський мотив для обґрунтування своєї подальшої експансіоністської політики. Вже 10 листопада 1938 року С. Фенцик в Будапешті мав зустріч із прем'єр-міністром Угорщини Бейлом Імреді, де обговорювався меморандум щодо надання регіону автономії в складі Угорщини. Його ще 3 листопада було ухвалено в Ужгороді представниками місцевої проугорської інтелігенції. Керівник уряду, крім цього, запропонував С. Фенцику видавати в Ужгороді лояльну до Угорщини щоденну газету та прочитати серію лекцій, що повинні були обґрунтовувати входження регіону до складу Угорщини [2, с. 85–87]. Тоді ж С. Фенцику було запропоновано стати депутатом угорського парламенту від Закарпаття. В грудні 1938 року С. Фенцик разом із членами штабу створеної ним профашистської гвардії чорносорочечників був запрошений до Будапешту на засідання угорського парламенту, де, як новопризначений депутат, мав виступити із своєю першою програмною промовою [1, арк. 7].

В лютому 1939 року на запрошення угорської сторони С. Фенцик разом із штабом гвардії та представниками карпаторуської громадськості здійснили масштабний візит до Будапешта, де були зустрінуті вищим політичним

керівництвом держави [1, арк. 3]. На урочистій зустрічі поблизу угорського парламенту з нагоди зміни караулу державного прапора Угорщини, гвардійці були вишикувані строєм перед трибуною і з верх піднятою рукою вітали виступ свого вождя, який закликав боротися за визволення «карпаторусско-го» народу та входження краю в лоно «тисячолітньої святостефанської корони». Даний візит активно використовувався угорською пропагандою для формування публічної думки про бажання всього населення Закарпаття приєднатися до угорської держави. Загалом, за чотири місяці, від листопада 1938 до березня 1939 року, Степан Фенцик розгорнув активну «просвітницьку» діяльність, що передбачала читання лекцій в різних містах Угорщини, в яких він «науково» обґрунтовував приєднання ще не окупованої території Карпатської України до Угорщини [5].

Крім цього, ще 16 листопада 1938 року Степаном Фенциком було подано угорській владі так званий «План визволення Карпатської Русі», який передбачав вступ озброєних загонів «Szabadcsapatok» (Вільні загони) під виглядом місцевих повстанців у населені пункти Карпатської України, де їх мали підтримати місцеві активісти РНАП та чорносорочечники. Для допомоги пропонувалося висунути угорські регулярні війська до чехословацьких кордонів, створити альтернативний кабінету А. Волошина уряд та підпільну радіостанцію неподалік кордонів з Підкарпатською Руссю для ведення інформаційно-пропагандистської кампанії проти уряду Карпатської України [4]. Загалом, у одній із розмов з міністром закордонних справ Угорщини І. Чакі Степан Фенцик зобов'язався організувати близько 5 тис. чорносорочечників, що мали бути використані в боях з чесько-українськими військами, проте до реалізації цього плану так і не спромігся.

Таким чином, Степан Фенцик як один чільних політичних діячів міжвоєнної доби на Закарпатті активно долучився на античехословацької діяльності в регіоні на користь сусідніх держав. Попри значну фінансову і матеріальну підтримку зі сторони Польщі, з літа 1938 року під тиском своїх кураторів змушений був долучитися до табору проугорських партій. З метою посилення своїх політичних позицій та протистоянню українському руху долучився до створення воєнізованого русофільського об'єднання молоді краю «Русской Национальной Гвардии», яка створювалася по типу чорносорочечників фашистської Італії. Діяльність Степана Фенцика та його гвардійців стала ще одним інструментом гібридної війни, яку вела Угорщина на Підкарпатській Русі/Карпатській Україні протягом 1938–1939 рр.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архів Управління Служби Безпеки України (АУСБУ) в Закарпатській області, ф. 7, спр. С-6014, т. 3, на 298 арк.
2. Довганич О. Відкриті судові процеси над керівниками політичних партій А. Бродієм, С. Фенциком та їх спільниками. *Реабілітовані історією. Закарпатська область*. Книга перша, Ужгород: Закарпаття, 2003, 788 с.
3. Домбровський Д. Польша і Закарпаття: 1938–1939 рр. Київ: Темпора, 2009. 392 с.
4. Пагіря. О. «Гібридна війна» Угорщини та Польщі проти Карпатської України у 1938–1939 рр. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Pahiria_Oleksandr/Hibrydna_viina_Uhorschyny_ta_Polschi_proty_Karpatskoi_Ukrainy_u_1938_1939_r.r.pdf?fbclid=IwAR1OQo8vts6K1xCBiDmMHuPfPlzFYcIYEFRhT9siau5f52ph8qvYKzUmkQw (дата звернення: 22.08.2024).
5. Славик Ю. Структура та діяльність «Русской Национальной Гвардии Чернорубашечников» під проводом Степана Фенцика (1938–1939 рр.). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. 2020. Вип. 1 (42). С. 73–79.

Секція: Економічні науки

Гудима О. В.,

кандидатка економічних наук, доцентка,
Запорізький національний університет

ІНФОРМАЦІЙНІ ТА ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГО-СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ІМІТАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ

Еколого-соціально-економічна імітаційна модель та відповідна їй проблемно-орієнтована імітаційна система – це сукупність засобів, що підтримують експлуатацію імітаційної моделі [4, с. 99], які призначені для відтворення розвитку різних процесів. Модель може бути використана для виявлення можливих механізмів кризових явищ, пов'язаних з відсутністю належної узгодженості процесів.

Процес «розмивання» кордону між математичним та гуманітарним є процесом формування технологій прогнозування та аналізу, поєднаних можливостями математичних та гуманітарних методів дослідження. Такі технології дозволяють суттєво розширити сферу реальних явищ, процесів, систем, які піддаються адекватному прогнозу.

Метою імітаційної моделі є моделювання еволюції віртуального світу. Розподіл населення за віком та освітою – це те, чим характеризується кожна країна. Враховуються люди з атестатом про середню освіту, люди з вищою освітою та науковці. Активне населення країн поділяється на три групи: робітники, службовці і науковці [1, с. 212]. Ніякі збройні конфлікти між країнами не повинні моделюватися в рамках еколого-соціально-економічної імітаційної моделі. Передбачається, що світ розвивається без збройних конфліктів, де оборонна промисловість країн створює безпеку. В одній галузі можна використовувати декілька технологій. Інші галузі виробництва необхідні для забезпечення виробництва одиниці товару в імітаційній моделі. Для виробництва одиниці виробленої продукції необхідні витрати праці людей різного рівня освіти, оскільки освіта є галуззю виробництва. Кожна технологія характеризується розподілом максимального випуску виробничих фондів за часом введення цієї потужності в дію.

У моделі присутні три типи економічних суб'єктів: уряд, приватні підприємства та домогосподарства. Урядом збираються кошти за рахунок податку з прибутку підприємств та заробітної плати працівників. Уряди можуть використовувати ці кошти для інвестування в різні сектори економіки. Розподіл податкових ставок і видатків на різні статті є державною політикою. Приватний сектор інвестує в технології, що приносять прибуток, як в окремих галузях, так і між галузями. Ці технології виробляються відповідними галузями з використанням нових знань, отриманих наукою. Структура споживання в еколого-соціально-економічній моделі – це частка доходу, яку витрачають на придбання товарів виробничого сектору, включаючи кошти, витрачені на освіту, охорону здоров'я, інформацію та культурні товари.

Демографічні блоки поділяють за віком, освітою, рівнем народжуваності та смертності, які залежать від забруднення навколишнього середовища. Продукти ІКТ як товари кінцевого споживання характеризуються зростанням частки споживання ІКТ у структурі людського споживання, принаймні в розвинених країнах, і темпи цього зростання є досить високими. Зростання частки ІТ у структурі споживання тісно пов'язане з процесом, який зазвичай називають «глобалізацією» [3, с. 128]. Це означає, що процеси технологічних інновацій, підвищення продуктивності праці, зміни в структурі виробництва, поява нових споживчих товарів та їх нових характеристик узгоджуються з еволюцією структури споживання.

Розвиток індустрії захисту навколишнього середовища, тобто екологічної індустрії, пов'язаний з еволюцією структури споживання споживачів і багатьма змінами в структурі виробництва, що відповідають цій еволюції. В ідеалі екологічна індустрія мала б надавати виробленим товарам нової споживчої якості – не забруднення довкілля в процесі виробництва цього товару. Але ця нова споживча якість, на відміну від інших, не є «безпосередньо відчутною». Тому потрібні спеціальні механізми для реалізації «екологічної» частини структури споживання. Ці ж механізми мають забезпечити і прибутковість екологічної індустрії.

Отже, розробка та ідентифікація еколого-соціально-економічної імітаційної моделі потребує участі експертів гуманітарної орієнтації та не може бути забезпечена поза сферою політики, тому що саме політики врешті-решт мають ухвалювати рішення, що забезпечують стійкий розвиток [2, с. 251]. Для цього необхідно, зокрема, щоб аналітичні структури мали достатній рівень освіти та володіли всіма методами та засобами, за допомогою яких можна дати прогноз кризових явищ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми прогнозування розвитку соціально-економічних систем: Монографія / За ред. О. І. Черняка, П. В. Захарченка. Мелітополь: Вид. будинок Мелітоп. міськ. друк., 2019. 455 с.
2. Зомчак Л. М., Коваль Л. О. Регіональний розвиток України у контексті концепції сталого розвитку: моделі на панельних даних. *Інфраструктура ринку*. 2022. Вип. 68. С. 249–253.
3. Козик І. М. Етапи розвитку економічної системи на теренах постіндустріалізму. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Економічні науки». 2023. № 10 (78). Том 1. С. 126–131.
4. Рамазанов С. К. Сергиенко А. В. Інтегральна соціально – еколого – економічна стохастична модель динаміки техногенного регіонального підприємства в умовах криз. *Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю, (м. Полтава, 19–21 берез. 2016 р.)*. Полтава: ПУ-ЕТ, 2016. С. 94–113.

Ковалюк А. О.,

кандидат економічних наук, доцент;

Ковалюк О. М.,

доктор економічних наук, професор;

Фалюта А. В.,

кандидат економічних наук, доцент,

Львівський національний університет

ім. І. Франка

ПРОБЛЕМИ ДОВІРИ ДО ФІНАНСОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ В УКРАЇНІ

Довіра в суспільстві – це основа злагодженої та ефективної співпраці різних інституцій, а також громадян. Проблеми довіри є дуже актуальними в Україні. Відповідно до соціального опитування Центру Разумкова станом на січень 2024 р. серед державних та суспільних інститутів найчастіше довіра висловлюється до Збройних Сил України (їм довіряють 90% опитаних), Державної служби з надзвичайних ситуацій (69%), волонтерських організацій (65%), Національної гвардії України (68%), добровольчих батальйонів (76%), Державної національної поліції України (25%), громадських організацій (25%), НБУ (19%). Водночас перелік інституцій, яким висловлюють недовіру, є значно більшим: недовіра найчастіше висловлюється державно-

му апарату (чиновникам) (–59%), судовій системі загалом (–50%), комерційним банкам (–22%), політичним партіям (–58%), прокуратурі (–35%), Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі (–25%), Національному антикорупційному бюро України (НАБУ) (–21%), Верховній Раді України (–48%), Національному агентству з питань запобігання корупції (НАЗК) (–24%), Уряду України (35%), профспілкам (–20%) [1].

За оцінкою багатьох науковців, довіра між індивідами та довіра до формальних інститутів стають важливим і дорогим активом (суспільним благом), використання якого сприяє підвищенню економічної активності, поліпшенню макроекономічних показників, зниженню транзакційних витрат, підвищенню матеріального добробуту людей та соціальній стабільності, а відсутність довіри може призводити до значних втрат [2, с. 308].

Визначаючи сутність терміну «довіра» в праці «Значення довіри» автори Х. Макнайт та Н. Шервані прийшли до висновку, що її визначають такі типи: намір довіряти; довірча поведінка; довірчі погляди; система довіри; диспозиційна довіра (схильність довіряти); ситуаційна довіра [3, р. 26].

Т. Беслей та А. Прат, досліджуючи питання довіри до пенсійних механізмів, зазначають: «за проблемами довіри криються два ключові факти щодо пенсійних механізмів. По-перше, вони не є операціями на «спотовому ринку» – на них покладаються виконання зобов'язань протягом значних періодів часу... друга ключова особливість. Пенсійні механізми регулюються вкрай недосконалими договірними відносинами. Насправді пенсії (майже скрізь, де ми їх бачимо) є обіцянками, а не договірними зобов'язаннями. Це значно обмежує при зверненні щодо юридичного захисту при забезпеченні пенсійних прав. У майбутньому можливо існуватимуть можливості посилити форму договорів. Але, на даний момент, є цілком реальні труднощі визначити, які саме зобов'язання вимагаються. Саме з цієї причини управління є важливим і залишатиметься ключовим питанням» [4, р. 120].

Страховання є важливим фінансовим методом в економіці держави. Це підтверджується тим, що страхові компанії, виконуючи важливу роль фінансових посередників, по праву займають ключові позиції в цій діяльності. Серед усіх фінансових посередників: банківських установ, страхових компаній, кредитних спілок, Недержавних пенсійних фондів, ломбардів, інших фінансових організацій (лізингових і факторингових компаній та ін.), страхові компанії посідають друге місце. Серед різних видів страхування сьогодні, під час війни в Україні, найбільш актуальним є страхування життя та здоров'я, яким в Європі охоплено, в різних державах, від 2 до 95% на-

селення [5]. В Україні цей вид страхування є менш розвинутим через низьку фінансову грамотність населення, відсутність у переважної більшості громадян довіри до страхових компаній, складну економічну ситуацію та недостатній рівень законодавчого регулювання в галузі страхування [6, с. 78].

Висновки: 1. Зміцнювати довіру населення до страхових компаній як важливих фінансових посередників. 2. Проводити роз'яснювальну роботу серед населення в розповсюдженні суті та важливості страхування життя та інших видів страхування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Оцінка громадянами ситуації в країні та дій влади. Довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів (січень 2024р.). *Разумков Центр*. 7 лютого 2024 р. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-sichen-2024r> (дата звернення: 21.08.2024).
2. Науменкова С. В., Міщенко В. І., Міщенко С. В. Цифрові валюти у контексті суспільної довіри до грошей. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2018. Том 2, № 25. С. 305–316.
3. McKnight D. H., Chervany L. N. The meanings of trust. URL: https://www.researchgate.net/publication/239538703_The_Meanings_of_Trust (accessed date: 21.08.2024).
4. Besley T., Prat A. Credible Pensions. *Fiscal Studies*. 2005. Vol. 26, No. 1. P. 119–135.
5. Страхування життя і здоров'я. *UNIQA*. URL: <https://uniqua.ua/private/life/> (дата звернення: 21.08.2024).
6. Аберніхіна І. Г. Страхування життя як додаткове соціальне забезпечення. *Фінанси України*. 2023. № 4. С. 76–91.

Сохацький О. Ю.,
доктор філософії,
Західноукраїнський національний
університет

СОЦІАЛЬНІ МЕДІА ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Російська агресія проти України виявила нові методи ведення війни, серед яких важливу роль відіграють соціальні медіа. Використання цих

платформ для дестабілізації політичної та соціальної ситуації стало важливим елементом сучасної гібридної війни. Соціальні медіа, завдяки їхній доступності та широкому охопленню аудиторії, стали потужним інструментом для поширення дезінформації, маніпуляцій та пропаганди. Досвід України показує, що дезінформаційні кампанії через соціальні медіа здатні створювати фальшиві наративи, які швидко поширюються серед населення. Це може призводити до зростання недовіри до офіційних джерел інформації, посилення соціальних конфліктів та підризу національної безпеки. Одним із найяскравіших прикладів є використання соціальних медіа для маніпулювання громадською думкою під час виборів та інших важливих політичних подій.

Російські інформаційні атаки, спрямовані на Україну, часто використовують техніки, такі як створення фейкових акаунтів, організація бот-мереж та тролінг, що дозволяють швидко і масштабно розповсюджувати маніпулятивну інформацію. Такі дії мають на меті не лише послабити Україну, але й створити негативний міжнародний імідж країни, що може вплинути на її політичні та економічні позиції на світовій арені.

Вплив соціальних медіа як інструменту дестабілізації можна також простежити через їхній вплив на різні соціальні групи. Молодь, що є активним користувачем соціальних мереж, часто стає основною аудиторією для поширення дезінформації та пропаганди. Це може призводити до радикалізації поглядів, створення груп підтримки антиурядових рухів та інших форм соціальної дестабілізації. Водночас, відсутність критичного мислення та медіаграмотності серед населення ускладнює виявлення і розпізнавання фейкових новин, що робить соціальні медіа ефективним засобом впливу.

Іншим важливим аспектом є використання соціальних медіа для розповсюдження дезінформації на міжнародному рівні, що ускладнює співпрацю України з її партнерами та викликає сумніви у достовірності інформації, що надходить з України. Це може призвести до втрати міжнародної підтримки та погіршення репутації країни на світовій арені. На рис. 1 зображено основні канали, через які соціальні медіа використовуються для дестабілізації ситуації в Україні.

На рис. 1 видно, що основними каналами дестабілізації є фейкові акаунти та бот-мережі, які активно використовуються для поширення дезінформації та пропаганди. Тролінг та маніпуляції в соціальних медіа також відіграють значну роль у створенні негативних наративів і підриві довіри до офіційних джерел інформації.

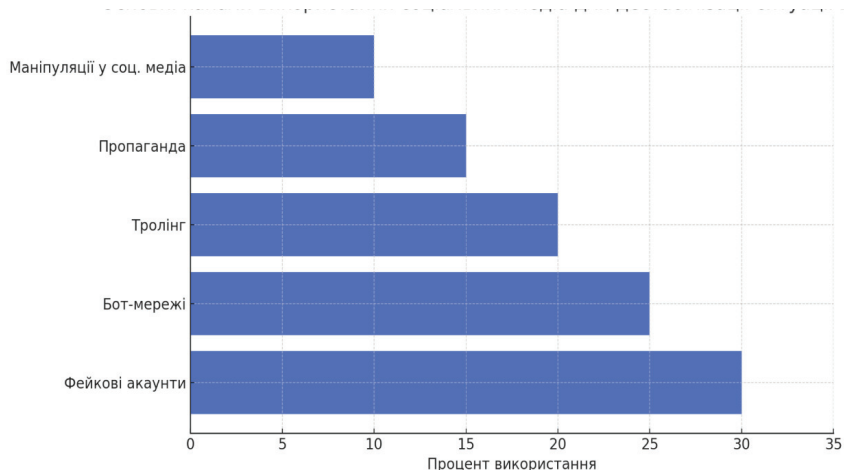

Рис.1. Основні канали використання соціальних медіа для дестабілізації ситуації в Україні [3]

Україна, маючи досвід протидії російській агресії, вже розробила кілька ефективних стратегій для боротьби з інформаційними атаками через соціальні медіа. Важливу роль у цьому відіграє розвиток медіаграмотності серед населення, що дозволяє людям критично оцінювати отриману інформацію та уникати впливу дезінформаційних кампаній. Крім того, держава активно співпрацює з міжнародними технологічними компаніями для виявлення та блокування фейкових акаунтів, які використовуються для поширення шкідливого контенту. На рівні державної політики Україна впроваджує ряд заходів, спрямованих на зміцнення інформаційної безпеки, включаючи створення спеціальних відомств для моніторингу та аналізу інформаційних загроз. Крім того, у співпраці з партнерами з Європейського Союзу та НАТО розробляються спільні програми з обміну досвідом та технологіями для боротьби з кіберзагрозами.[3]

Однак, незважаючи на досягнуті успіхи, проблеми залишаються. Соціальні медіа продовжують бути важливим інструментом у руках агресора, і їхнє використання для дестабілізації може мати довготривалі наслідки для суспільства. Виклики, пов'язані з інформаційними війнами, вимагають не лише технічних рішень, але й активної участі громадянського суспільства, що має бути об'єднано для протидії дезінформації.

Уроки, які Україна отримала в умовах російської агресії, можуть стати корисними для інших країн, які стикаються з подібними загрозами. Важливо, щоб міжнародна спільнота продовжувала підтримувати Україну у її зусиллях захисту від інформаційних атак та розвивала співпрацю для створення глобальних механізмів протидії дезінформації та маніпуляціям через соціальні медіа.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Mazza M., Avvenuti M., Cresci S., Tesconi M. Investigating the difference between trolls, social bots, and humans on Twitter. URL: https://www.researchgate.net/publication/363913127_Investigating_the_difference_between_trolls_social_bots_and_humans_on_Twitter (accessed date: 05.08.2024).
2. Taban M. H., Gür I. Social Media as an Agent of Influence: Twitter Bots in Russia – Ukraine War. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 2024. Vol. 20, Issue 47. P. 99–122.
3. Nissen T. E. Social media's role in 'hybrid strategies'. URL: https://stratcomcoe.org/cuploads/pfiles/tomas_nissen_article_12-09-2016.pdf (accessed date: 05.08.2024).

Wu Yiyanh,

graduate of higher education master's degree,
E. P. P. 073 «Management of organization and
administration»,
specialty «Administrative Management»,
Sumy National Agrarian University

IMPLEMENTATION OF ENVIRONMENTAL MANAGEMENT AT MODERN ENTERPRISES

In recent years, with the rapid development of the Chinese economy, environmental issues have become increasingly prominent, and environmental protection has become a focus of social attention. Enterprises and institutions are major sources of environmental pollution, and the effectiveness of their environmental management methods is of great significance for environmental protection in China. However, the current environmental credit evaluation system

still needs improvement in areas such as evaluation criteria, evaluation process, and the application of results, as the influence and constraints of the evaluation results on enterprises are inadequate. Therefore, improving the environmental credit evaluation system is an important means to enhance the effectiveness of environmental management methods [1, p. 67–68].

The emergency plan filing management aims to ensure that companies can quickly take measures to prevent or reduce environmental pollution when unexpected environmental events occur. Therefore, strengthening the formulation and implementation of emergency plans is an important way to enhance the effectiveness of environmental management methods improvement measures and suggestions. Strengthening the formulation and revision of environmental management regulations, enhancing the rigor and operability of the regulations. Increasing the penalties for illegal activities, raising the cost of violation, effectively ensuring the authority and enforcement of the regulations. At the same time, enhancing the promotion and training of regulations, raising the environmental legal awareness of enterprises and institutions. Institutional construction is the basis for enhancing the effectiveness of environmental management methods. Establishing a sound system of environmental management regulations, clarifying responsibilities and obligations of all parties, strengthening supervision and law enforcement efforts, promoting the comprehensive implementation of environmental management work. In addition, improving the environmental credit evaluation mechanism, encouraging enterprises to actively fulfill environmental responsibilities, advocating the concept of green development, and ensuring the sustainable development of environmental protection from the source. Enhancing guidance on the formulation and implementation of enterprise emergency plans is crucial to improving the quality of emergency plans. It is recommended to establish a sound mechanism for the drill and evaluation of emergency plans to ensure that companies can respond quickly and effectively to sudden environmental events. This includes regularly organizing emergency drills, simulating sudden events in different scenarios, testing the effectiveness and feasibility of emergency plans, identifying and rectifying any deficiencies in advance. Additionally, it is suggested to strengthen supervision and inspection of the filing status of enterprise emergency plans to ensure comprehensive implementation. Supervision and inspection involve regular reviews of the filing status of emergency plans, urging companies to improve plan content, update emergency resource lists, and oversee the execution of emergency plans. Only through strict supervision and inspection can the effectiveness of emergency plans

be guaranteed, providing a solid guarantee for enhancing the response capabilities of companies in sudden environmental events.

Optimizing the environmental credit evaluation system, improving evaluation standards and mechanisms, enhancing the binding and influential power of evaluation results. Meanwhile, strengthening the management of emergency plan filing, establishing a sound drill and evaluation mechanism, regularly conducting emergency drills, testing the effectiveness of plans, ensuring the ability to respond quickly in emergencies. In addition, actively enhancing the environmental awareness of enterprises and institutions, integrating environmental concepts into corporate culture through environmental awareness education, advocating resource conservation and emission reduction, motivating employees to actively participate in environmental work. These reform and innovation measures will help improve the effectiveness of environmental management methods, lay a solid foundation for achieving China's environmental protection goals, and promote the coordinated win-win situation of environmental protection and economic development.

REFERENCE

1. Cai Shanquan. Exploration of Methods and Innovative Practices in Ecological Environment Management in the New Era. *Leather Making and Environmental Protection Technology*. 2023. Vol. 4, Issue 20. P. 67–81.

Науковий керівник: Стоянець Н. О., д. е. н., професорка

Секція: Філософські науки

Дольська О. О.,

докторка філософських наук, професорка,
професорка кафедри філософії
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

ВІД КАРТИНИ СВІТУ ДО ОБРАЗУ СВІТУ (У ПОШУКАХ ЕВРИСТИЧНИХ ОСНОВ МАЙБУТНЬОГО)

Картина світу – це завжди процес реалізації мови, думок, інтелекту, емоційного настрою тощо. Поясненням цього є твердження про те, що для людини Всесвіт, як і його оточення, завжди має визначну структурну характеристику, а топологічний опис реального та реальності завжди вимагає такого оформлення, де можливі життя, пізнання, присутність, мислення. Філософія не просто сформувала дискурс сприйняття світу, вона оформила Всесвіт в якості імунної системи, за рахунок якої можливе не тільки формування думки (і філософського гатунку, і соціологічного, і психологічного, і повсякденного тощо), але і життя людини (і, як слідство, відточеного розуміння людяності в її загальному значенні). Ми не можемо не процитувати М. Гайдеггера (бо це класичний приклад при зверненні до концептуального розуміння картини світу), але це не означає, що інші представники філософії не мають такого потужного авторитету, як німецький мислитель у цьому питанні. М. Гайдеггер, аналізуючи картину світу періоду Нового часу, коли стверджувалася думка про необмеженість можливостей людини в освоєнні світу завдяки науці, поставив наголос на опрідечуваному уявленні світу в цілому. «Скласти собі картину чогось – значить поставити перед собою саме суще так, як з ним робляться справи, і поставлений таким чином мати його перед собою постійно. Але і тут вирішального визначення сутності картини поки що немає. «Ми склали собі картину чогось». Цей вираз має на увазі не тільки те, що суще у нас взагалі якось представлено, але і те,

що воно постало перед нами у всьому, що йому притаманне і що його складає як систему» [2, р. 62].

Питання сушого у вигляді образу стало предметом обговорення ще у греків. Ф. Анкерсміт на підставі припущень Арістотеля про ідентичність функціонування свідомості і пізнання екстраполює уявлення Стагірита про процес пізнання на принципи буття свідомості. Виходить, що свідоме, так само як і чуттєве, здатне приймати форми того, що вони ухвалюють (розуміють). Слідом за Арістотелем Ф. Анкерсміт здійснює свого роду онтологізацію дискурсу (він спирається на феноменологічну методологію), роздуми у нього стають об'єктом думки. У П. Слотердайка є припущення, що образ світу у вигляді сфери панував досить тривалий період, але сьогодні людство має справу із потужною кризою і покладатися на цей образ вже не варто [3, s. 105–145]. Націленість на майбутнє загострюється в особливі етапи розвитку людства – у кризах. Кризи XI ст. до р. Х., VI–VII ст., XIII–XIV ст. мали величезні наслідки як виходи із кризи «глобалізації» того часу, але саме в цей період сферичний образ світу підтримував людину, здійснюючи роботу, аналогічну імунній системі. Криза ХХІ ст. більш потужна і за своєю силою і масштабністю ніби з'єднує всі попередні кризи.

Сьогодні традиційний вигляд світу за рахунок метафоричного образу сферичного характеру відійшов у бік. Втрата коренів сферичного характеру торкається вже більш широкого пласту суб'єктивних якостей: процес розхитування широко захоплює психічну, культурну, соціальну, економічну тощо сфери людини. На нашу думку, основний наголос у цій боротьбі розгортається за образ світу і за концепції його бачення. Дослідження образу світу як відображення суб'єктивного досвіду людини орієнтується на різні форми мислення, а, оскільки головна функція свідомості окреслюється пізнанням світу, що виявляється у пізнавальній активності, то активізуються усі напрями і методи когнітивного характеру. Особливого значення набуває феноменологія як метод, бо обсяг і тип переробки активної інформації, що надходить із зовнішнього середовища, залежить від припущення суб'єкта щодо природи об'єкта, який сприймається, від вибору способу його опису. Ми впевнені також в тому, що в центрі уваги виявиться питання про вміння працювати з різними складнощами, а також питання про вміння вчити цим складнощам. Це стає необхідним процесом за умов розгортання нових і немов би прискорених подій, що відбуваються у світі. Звертає увагу те, що сьогодні має місце змістовна недостатність понять, на основі яких складається конкретний процес мислення. Ще більш

важлива проблема: унаочнюється принципова обмеженість понять як таких, оскільки вони як форми мислення здатні відображати лише окремі боки мислимого процесу у їхньому статичному, односторонньому сенсі та змісті.

В такому контексті особливого значення набуває процес сприйняття, який визнається як особлива евристична система, за висновками представників сучасної епістемології, з одного боку, з другого, – як процес фокусування на підґрунтях у конструюванні можливостей життєдіяльності суб'єкта. Це шлях до можливостей простежити процес суб'єктивації від його онтологічних до гносеологічних характеристик [1]. Феноменологічний і епістемологічний виміри розуміння процесу становлення суб'єктивації також дозволяють підкреслити відмінності між тим, хто пізнає і тим, хто спостерігає (на відміну від вивчення речей і подій тільки з однієї позиції).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дольська О. О., Фу Хун. Феноменологічно-епістемологічний вимір суб'єктивації. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Теорія культури і філософія науки*. 2021. № 63. С 47–56. DOAJ: <https://doaj.org/toc/2306-6687?source>
2. Heidegger M. The Age of the World Picture. *Heidegger M. Off the beaten track* / edited and translated by Julian Young and Kenneth Haynes. Cambridge ; New York : University Press, 2002. P. 57–85. URL: <http://tems.umn.edu/pdf/Heidegger-AgeWorldPicture.pdf> (accessed date: 10.08. 2024)
3. Sloterdijk P. Sphären. Makrosphärologie – Band II: Globen. Frankfurt: Suhrkamp, 1999. 1016 S.

Кущенал С. В.,

докторка філософських наук, професорка,
Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

АРГУМЕНТАЦІЯ В ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ

Важко переоцінити роль інтернету, соціальних мереж на інтернет-комунікації для людини XXI століття. Світове павутиння – це особливий специ-

фічний світ зі своїми власними законами, правилами, своєрідним етичним кодексом, особливою мовою спілкування та досить своєрідним способом аргументації.

Роль Інтернету в житті та формуванні особистості визначається такими факторами: 1) Інтернет постає практично невичерпним джерелом інформації, відкриває нові можливості для когнітивного збагачення та вдосконалення особистості; 2) суттєво розширює комунікативні можливості та горизонти; 3) створює симулякр соціалізації; 4) формує та активно поширює громадську думку. Водночас Інтернет – це континуум Тексту, де гра позначуваного та позначуючого сприймається як норма, семантика енігматична, коди та шифри домінують над сенсом та видимістю. Як наслідок – комунікація в мережі Інтернет далеко не завжди здійснюється з урахуванням принципів та законів логіки. Мережа Інтернет ще й зручна площа для інформаційної агресії. Інформаційний вплив та інформаційні технології розраховані на масового споживача, мають на меті формування і розпалювання внутрішніх протиріч, при цьому обов'язково враховуються політичні, ментальні, екзистенційні особливості представників того чи іншого суспільства.

Арсенал засобів інформаційної агресії вражає розмаїттям і постійно поповнюється новітніми «розробками» – технології знецінення і висміювання, хайп на страшних новинах, інформаційна вакханалія, «зливи» неправдивої інформації, блогери та «експерти» з «необмеженим» доступом до «секретної» інформації, поширення дестабілізуючої інформації, стрімке просування «твіттер-медіа», провокування на потрібну емоцію, просування концептів та наративів, що привабливі у короткостроковій перспективі, проте насправді здійснюють руйнівний вплив на споживачів медіапродукту.

Можна виділити три рівні інтернет-комунікації, кожному з яких властиві певні моделі аргументації. *Перший рівень* – «Я-Ми», взаємодія та комунікація в процесі спільної діяльності, з домінуванням раціональної, предметно-орієнтованої аргументації. *Другий рівень* – «Я-Ти», міжособистісна комунікація, яка зачіпає особистісно-значимі проблеми, тому тут раціональні аргументи часто замінюються (підміняються) ірраціональними, активно застосовується апеляція до почуттів, емоцій, а інколи – інстинктів. *Третій рівень* – «Я-Вони», соціальна комунікація, для якої характерний симбіоз раціональної та ірраціональної аргументації, використання маніпуляцій та пасток в аргументації.

Наявність різноманітних гаджетів та цифрових технологій, інтернет та мережових комунікацій актуалізувала проблему свідомого ставлення населення України до рівня обґрунтованості та аргументованості інформації в умовах військової агресії, коли на зброю перетворюється усе, що пов'язано з техніко-технологічними засобами і способами забезпечення телефонних розмов, електронних повідомлень, чатів у соцмережах, телеграм-каналів, особистого поштового листування та інших видів інформаційно-комунікаційних зв'язків, тобто гаджети перетворюються на джерело для несанкціонованого збирання та отримання інформації, яка може суттєво зашкодити національним та державним інтересам. Тому усвідомлення та забезпечення ступеню раціональності та правдивості аргументації в соціальних мережах є надзвичайно актуальним, посилює здатність інформаційної стійкості та рівень інформаційної безпеки.

Масюк О. П.,

доктор філософських наук, доцент,
Запорізький національний університет

НАПРЯМКИ ВИКОРИСТАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЦИВІЛЬНИМ НАСЕЛЕННЯМ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Актуальність системного впровадження критичного мислення в Україні була обумовлена тим, що наша країна, як і багато інших у світі, здійснила перехід до суспільств інформаційного типу. Крім того, десятиліття російсько-української війни активно супроводжувалось інформаційними війнами, головною зброєю яких була і залишається пропаганда. При цьому, державна та антидержавна пропаганда завжди мала неоднозначний вплив на українців, так як часто заважала приймати раціональні рішення в екстремальних умовах. Отже, визначення основних напрямків використання критичного мислення цивільним населенням в умовах російсько-української війни є актуальною темою для нашої наукової розвідки.

Для проведення аналізу використовувались як фундаментальні роботи у сфері критичного мислення А. Конверського [1], О. Тягло [3]. Також дослідження спиралось на аналіз елементів цього виду мислення в умовах війни, проведений С. Терепищій, В. Заблоцьким [2], М. Лепським та спі-

вавторами [4]. Метою нашої наукової розвідки є виокремлення базових напрямків використання критичного мислення цивільним населенням в умовах російсько-української війни.

Для початку давайте сформулюємо робоче визначення. Для цього в якості видових характеристик вказаного явища виділимо раціональність, обробку інформації та прийняття рішень. На нашу думку, під критичним мисленням варто розуміти – різновид раціонального мислення, який передбачає активне використання мисленнєвих інструментів для прийняття рішення за результатами зваженої оцінки інформації, яка надходить із зовнішнього світу. Складність використання критичного мислення в умовах війни полягає у тому, що раціональність людини значно зменшується, так яка під тиском обставин вона переходить до емоційного та ірраціонального сприйняття світі.

Під час війни люди у переважній більшості знаходяться у стані стресу та емоційного виснаження. В таких умовах у них у більшій мірі активні рефлекси виживання, що важливо, але не завжди корисно. У такому випадку люди мають спиратись на дві речі: побудова конструктивного контакту з навколишнім світом, а також ефективне прийняття рішень для короткострокового та довгострокового існування. Тобто, це спроба повернутись до критичного мислення під час та після отриманих травм.

Ще Отто фон Бісмарк стверджував, що ніколи так не брешуть, як під час війни та після полювання, тому в рамках першого напрямку людина має звернутись до рефлексії як елементарної основи медіаграмотності [2]. Для цього необхідно не тільки спробувати охопити аналізом інформаційні повідомлення всіх учасників та інтересантів військових дій за обраною темою, але й визначити їх основоположні тези, зв'язок з аргументами, а також суголосність між собою.

Це дасть можливість людині повернутись до раціонального сприйняття ситуації за рахунок відновлення логіки подій та свого місця в них. При цьому завжди треба звертати увагу на такі елементи інформаційного повідомлення, як автор, мета, логічність, інформаційна підтримка.

Як зазначалось вище, цивільне населення в умовах стресу та загрозу життю зазвичай довіряє інстинктам та підкоряється домінуючим векторам колективної поведінки. Певним запобіжником від помилкових рішень тут є наявна система соціальних цінностей, яка розкривається в провідних образах суспільної свідомості. Для українців базовими цінностями завжди

були сім'я та дім. Так М. Лепський та співавтори аналізують образи, які впливають на прийняття рішень у вказаних умовах: «Дім під обстрілом», «дім – фортеця», «зруйнований дім» – це не лише обумовленість рішень – це ще довготривала травма та мотивація захисників боротися з окупантами» [4, с. 196–197]. Імовірно керуючись подібними поглядами, голова Обласної військової адміністрації Запорізької області Іван Федоров зауважив в інтерв'ю нещодавно, що відбувається будівництво Запоріжжя як фортеці.

Підбиваючи підсумки нашої наукової розвідки, зазначимо, що російсько-українська війна посилила необхідність використання критичного мислення цивільним населенням. В якості одного із базових напрямків його застосування запропоновано рефлексію як інструмент взаємодії з навколишнім світом через усвідомлене споживання інформаційних повідомлень із розподілом їх на складові: автор, мета, логічність, суголосність з інформаційним простором.

Іншим напрямком використання критичного мислення можна назвати прийняття рішень в умовах війни, яке базується на наявному моральному компасі. Тут критичне мислення є засобом розбудови системи координат та інструментом вибору оптимального життєвого шляху у екстремальних умовах. Отже, незважаючи на велике емоційне навантаження, критичне мислення має право на існування і в умовах війни, що сприяє виживанню людини та оптимізації суспільних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конверський А. Є. Критичне мислення: підручник для студентів навчальних закладів вищої освіти усіх спеціальностей. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 368 с.
2. Терепиций С. О., Заблоцький В. П. Медіаграмотність в контексті критичного мислення. *Концептуальні, методологічні та практичні проблеми соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики*: матеріали доповідей та виступів учасників Міжнародної-науково практичної конференції, 11 травня 2023 року. Київ : УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. С. 70–72.
3. Тягло О. В. Критичне мислення : навч. посіб. Харків : Основа, 2008. 192 с.
4. Lepskyi M., Masiuk O., Skvorets V., Kudinov I. Decision-making attractors in the conditions of war (the modern Russian-Ukrainian war example). *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12, Issue 61. P. 193–201. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.61.01.20>.

Требін М. П.,
доктор філософських наук, професор,
Харківський національний економічний
університет
імені Семена Кузнеця

ЦИФРОВЕ СУСПІЛЬСТВО: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Цифрове суспільство – це цивілізація, створена з урахуванням цифрових технологій і штучного інтелекту. Під цифровим суспільством слід розуміти сучасну стадію розвитку інформаційного суспільства, у якій найважливіше значення має не інформація в цілому, а насамперед її цифровий формат, методи оцифровки, кодування та передачі інформації. Інфраструктура цього суспільства функціонує за допомогою цифрових технологій (технології великих даних і штучного інтелекту, алгоритмів та алгоритмічних систем, хмарних обчислень тощо), а базовою формою організації та соціальної взаємодії є мережеві структури та платформи. Інтернет стає генеральною соціально-економічною платформою, у ролі основних наскрізних технологій виступають великі дані (Big Data), штучний інтелект (Artificial Intelligence – AI), технології віртуальної та доповненої реальності (VR, AR), квантові технології та «системи розподіленого реєстру» (Blockchain) – і це все з'являється у різноманітних поєднаннях та проявах у житті кожної людини. Цифрове суспільство докорінно змінить людину, оскільки цифрові технології – це нові цінності, принципи етики та естетики, поведінкові практики. Цифровізація соціально-економічних відносин – це глобальний світовий процес, що вимагає глибокого усвідомлення суперечливих змін, що відбуваються. Формується новий погляд на світові процеси, людину, місце людини у світі.

Тотальну цифровізацію суспільства в онтологічному сенсі можна розглядати як повернення від первинного принципу Нового Заповіту («На початку було Слово» в Євангелії від Іоанна Богослова), потім його змінили принцип соціокультурного буття Нового часу («На початку була Справа» в «Фаусті» Й. Гете) та «першофеномен» мережевої морфології інформаційного суспільства («На початку був телефон» у Ж. Дерріди) – до постулату піфагорійської міфології: «На початку була Цифра». Причому піфагорійсько-платонівська космологія багато в чому узгоджується з «Фрактальною гео-

метрією природи» [1] сучасного французько-американського математика єврейського походження Бенуа Мандельброта.

Під впливом глобалізаційних процесів у сучасному світі цифрові технології поширюються миттєво, сьогодні ми вже можемо говорити про цілі індустрії, пов'язані з цими явищами, що потребують детального експертного аналізу – це розвиток IoT («інтернет речей», збір даних, автоматизація виробництва); керування великими даними (транзакції, інформація в Мережі, IP-камери, IP-телефонія, логіни, геолокації); когнітивні технології (самонавчання, штучний інтелект та машинне навчання, нейромережі, семантичні поля та мережі); розвиток ринку віртуальних валют (криптовалюти, біткойн, WebMoney); краудсорсинг (спільні інформаційні платформи), шеринг-економіка (спільне споживання) та пірингові мережі (поширення даних, трекери); розвиток мобільного інтернету; передова робототехніка та автономний транспорт; віртуальна реальність та доповнена реальність; передові технології виробництва та 3D-друк; кібербезпека; нові джерела енергії та технології; передові матеріали, біотехнології та геноміка та ін. Ці аспекти не лише безпосередньо впливають на всі сфери життя людини, а й породжують нові соціокультурні виклики сучасної доби. І все це – цифрове суспільство.

Унікальність цифрового суспільства полягає в тому, що вперше за всю історію існування людська цивілізація у своєму розвитку прагне дематеріалізації соціального буття. Економіка, соціальна комунікація, культура являють собою лише знаки: символи, образи, цифри. Як існувати людині з її матеріальним тілом, фізіологією, сенсорним сприйняттям, чутливістю в цьому новому світі – незрозуміло [2]. Яке майбутнє подальшого технологічного прогресу та розвитку такої цивілізації – питання відкрите.

Цифрова революція створила цілу низку проблем, таких як зростання цифрового розриву – «фундаментальний аспект соціальної нерівності в інформаційну епоху» [3, р. 1], зниження потреби в офлайн-спілкуванні та міжособистісній взаємодії, загрози безпеці та приватності особистих даних [4]. Цифровий розрив – складний і динамічний феномен, основу якого становить соціальна стратифікація, що виявляється в нерівному доступі до інтернету та його використання. В енциклопедичному словнику-довіднику «Сучасна політична лексика» Микола Бучин визначає: «Цифровий розрив (англ. *digital divide*) – явище, яке характеризує асиметричність у доступі до інформаційних джерел у різних суб'єктів. Цифровий розрив має національний (різні можливості щодо доступу до інформаційних технологій у різних суспільних

прошарках всередині одного соціуму) та глобальний (диференціація різних держав чи навіть цілих регіонів світу за можливістю користуватися інформаційними технологіями) виміри» [5, с. 311–312]. Сучасні дослідження цифрової нерівності передбачають такі рівні аналізу, як: фізичний, фінансовий, політичний та когнітивний доступ, доступ до значущої інформації, нерівність у цифрових навичках та мотивації, відмінність у практиках використання цифрових ресурсів та їх вплив на життєві шанси [6]. Дослідження виявили вплив віку та рівня освіти на нерівність у цифрових навичках та продемонстрували механізми його формування у процесі навчання [7]. Саме використання цифрових технологій у соціальних відносинах породжує нерівність, тому що включеність до цифрових мереж має велике значення для можливості людей брати участь в економічному, політичному, соціальному та культурному житті. Відповідно, різні темпи розвитку та рівень використання цифрових технологій породжують нові форми бідності та відчуження, а також відтворюють існуючі нерівності та соціальні розбіжності. Оскільки цифрова нерівність може посилювати ступінь соціальної нерівності та обмежувати участь частини населення в житті суспільства, розробляється концепція «цифрового виключення» [8].

Як свідчать соціологічні дослідження, проведені з ініціативи Міністерства цифрової трансформації України, з 2019 до 2023 р. частка інтернет-користувачів у загальній структурі населення збільшилась на 8% і становить 94%. Частота практик користування інтернетом має прямий зв'язок з віком респондентів. Серед найстаршої категорії (60–70 років) щодня інтернет використовує 71% опитаних, а серед наймолодшої категорії дорослих (18–29 років) цей показник сягає 96%. Із тим, що доступ до інтернету є однією з базових потреб сучасної людини, на рівні доступу до харчування, безпеки тощо, погоджуються 91% дорослих українців, 84% людей з порушеннями слуху і 92% підлітків [9].

Цифрове суспільство ґрунтується на цифровізації, яку можна розглядати в узькому й широкому значенні. Під цифровізацією у вузькому значенні [10] розуміється перетворення інформації на цифрову форму, що в більшості випадків призводить до зниження витрат, появи нових можливостей тощо. Властивості інформації, представленої в цифровому форматі, – можливість використання різноманітних фізичних принципів її подання, запам'ятовування та передачі інформації, у тому числі можливість зашифрувати повідомлення, передати його в такій формі, а потім знову дешифрувати; можливість передачі інформації з використанням різноманітних матеріальних носіїв; копію-

вання та розповсюдження інформації без втрати її точності; багаторазове збільшення щільності її запису та швидкості передачі, а також «незменшення» та «незникнення» її при споживанні. Тому її алгебраїчні властивості сприяли створенню цифрових технологій, більш ефективних порівняно з аналоговими.

Велика кількість конкретних перетворень інформації в цифрову форму призводить до таких суттєвих позитивних наслідків, які обумовлюють застосування терміна «цифровізація» у широкому значенні: як перехід до цифрової інформації всіх сторін економічного та соціального життя. Цифровізація із простого методу покращення різних приватних сторін життя перетворюється на драйвер світового суспільного розвитку. Великі можливості цифрового представлення інформації призводять до того, що цифровізація формує вже цілісні технологічні «середовища» (екосистеми, платформи), у рамках яких користувач може створювати для себе потрібне йому дружнє оточення (технологічне, інструментальне, методичне, документальне, партнерське тощо) для того, щоб вирішувати вже цілі класи завдань. Тому цифровізація в широкому розумінні – це сучасний загальносвітовий мегатренд розвитку економіки та суспільства, який заснований на перетворенні інформації на цифрову форму та призводить до підвищення ефективності економіки та покращення якості життя людей шляхом збільшення швидкості взаємообміну, доступності та захищеності інформації, а також зростання ролі автоматизації як основи цифровізації [11, с. 19]. Згідно з прогнозами МВФ, обсяг цифрової економіки у світі у 2025 р. сягне 23 трлн дол. США [12, с. 162].

Визначаючи цифровізацію як проникнення цифрових технологій у всі сфери суспільного життя, що потенційно підлягають оцифруванню, обґрунтованим є розгляд цифровізації як сукупності процесів надпов'язаності, мережевізації, датифікації, платформізації та алгоритмізації. Основу кожного з них складають елементи технологічної інфраструктури цифрового суспільства – мережі, технології великих даних, платформи та алгоритми. Ця технологічна інфраструктура, у свою чергу, забезпечує надпов'язаність, комплексність та мобільність сучасного цифрового світу.

Ніколи в людській історії стосунки між людьми не мали такої якості ні за масштабом поширення соціальних взаємин, ні за кількістю різних способів зв'язків. Тому однією відмінною рисою сучасності стає її *надпов'язаний* (superconnected) характер. Наслідком надпов'язаності є нові соціальні риси людського буття, вважає професорка Ратгерського університету Мері Чайко.

Сьогодні вже очевидно, що цифровий світ стає інтегрованим у повсякденний життєвий досвід індивіда. Йдеться про те, що сучасна людина живе техносоціальним життям [13]. Дослідниця пропонує кілька базових характеристик надпов'язаного цифрового середовища. Однією з таких характеристик стає його портативність, або мініатюризація. Коли портативні технічні пристрої (смартфони, планшети, ноутбуки, розумні годинники тощо) зробили можливими комунікації в будь-який час та на будь-якій відстані, цифрове середовище почало бути повсюди, а поділ між кіберпростором і фізичним простором перестав існувати. Наявний перетин просторових логік онлайн- та офлайн-світів дозволяє говорити про існування так званих соціоментальних просторів, оскільки пов'язаність має соціальну природу і ґрунтується на ментальній активності (навіть близькі люди, що перебувають на відстані, підтримують відносини між собою завдяки новим способам комунікації за допомогою цифрових технологій). А онлайн-досвід, що переживається, може бути настільки ж емоційно насиченим і глибоко інтимним, як і той, що виникає під час спілкування обличчям-до-обличчя [13, р. 59], тобто віртуальна реальність наближається, а й іноді перевершує реальність. М. Чайко стверджує, що дуалізм онлайн/офлайн є хибним, оскільки більшість людей використовують онлайн-комунікації, щоб створювати, підтримувати та надавати нового виміру спілкуванню обличчям до обличчя, але у віртуальному просторі, іноді на великій відстані, навіть на різних континентах. Тому, як правило, сильні соціальні зв'язки в мережі є продовженням оффлайн-взаємодій, що, з точки зору дослідниці, спростовує твердження про руйнівний потенціал мережі з погляду «уникнення реальності». У новому надпов'язаному світі функціонують і техно-соціальні інститути (економіка, політика, наука, освіта, культура, релігія, родина тощо), які також удосконалюються завдяки ІКТ. Ще однією характеристикою надпов'язаного цифрового середовища, на думку вченої, є «портативні спільноти», які розповсюджуються завдяки інтернету. Участь у великій кількості різних спільнот (на платформах сайтів соціальних мереж, блогів тощо) робить індивідуальний досвід унікальним, оскільки надає кожному, хто має доступ до мережі, нескінченне розмаїття та свободу вибору онлайн-груп та віртуальних спільнот. Це явище отримало назву мережевого індивідуалізму, про який пишуть Лі Рейні та Баррі Велман [14]. Так виникає почуття «електронної близькості», оскільки інтернет та нові медіа (наприклад, сайти соціальних мереж) сприяють відчуттю близькості та присутності новими способами, які виходять за межі фізичного. Як свого часу вказав М. Кастельс, нинішня кульмінація історичного процесу полягає

у відокремленні місцезнаходження та соціальності, адже народжується нова форма спільноти, що об'єднує людей в онлайнному режимі навколо спільних цінностей та інтересів й утворює зв'язки підтримки та дружби, які можуть розповсюджуватися також і на міжособистісну взаємодію [15, с. 116]. Інна Гурова підкреслює; «На зміну «повсталим масам» і еліті прийшли мережеві співтовариства, які дозволяють сучасній людині реалізувати себе як особистість і як члена соціуму» [16, р. 49]. Людина стає невід'ємною частиною надпов'язаного світу, змінюючи себе та світ, який її оточує.

Мережевізацію суспільства можна визначити як потенційну можливість включення кожного об'єкта у відносини з іншими акторами у нематеріальній якості [17, р. 93]. Мережевізація є драйвером економіки високих технологій, де децентралізація визначає ефективність та гнучкість функціонування підприємств, що у фізичній реальності можуть розташовуватись на різних континентах. Мережевізація створює зовсім інший світ комунікацій, вона руйнує кордони і час, вибудовує новий віртуальний світ, який надає людині нові можливості та породжує нові загрози. Функціонування комунікаційних мереж створює мережевий вимір цифрового суспільства. Цей мережевий вимір відбиває його надпов'язаний характер, що призводить як до позитивних наслідків, пов'язаних з покращенням життя людей, задоволенням соціальних, культурних, особистих потреб, так і до таких соціальних наслідків, як посилення контролю, порушення звичних меж приватного та публічного, зростання соціальної нерівності та багато іншого. Тобто мережевізація – це не лише здобутки, але й виклики.

Третій процес, притаманний цифровізації, – це *датифікація* (datafication), тобто процес кількісної оцінки та монетизації людського життя за допомогою цифрової інформації [18, р. 2]. Самий термін «датифікація» було введено в науковий обіг у 2013 р. як «процес подання явищ у кількісному форматі для подальшого зведення їх у таблиці з метою подальшого аналізу», а «датифікувати» означає «записувати інформацію у числовому вигляді» [19]. Датифікація належить до процесу перетворення різних аспектів життя, бізнесу та суспільства на дані. Це передбачає оцифрування та кількісну оцінку раніше не оцифрованої або неквантованої інформації, що дозволяє вимірювати, записувати та аналізувати її. Датифікація стає все більш поширеною в сьогодишню цифрову епоху і має значні наслідки в різних галузях.

Каталізатором датифікації став розвиток технології оцифрування. Під час використання цифрових технологій генерується цифровий слід соціаль-

них взаємодій [20], що «надає безпрецедентні можливості для збору як експериментальних, так і спостережних даних у масштабах, одночасно величезних та мікроскопічних» [21, р. 131]. У результаті формуються «великі дані» (англ. big data), які, за визначенням О. Кислової, «являють собою сукупність цифрових слідів, які залишають люди, коли здійснюють Інтернет-серфінг, завантажують мобільні додатки чи музику, спілкуються з друзями в соціальних мережах, користуються GPS, купують товари в Інтернет-магазинах тощо» [22, с. 118]. До властивостей «великих даних» Роб Кітчін відносить: величезний обсяг, високу швидкість виробництва та деталізацію, внутрішнє різноманіття, вичерпну повноту, взаємозв'язок з іншими масивами даних, розширюваність та масштабованість [23, р. 1–2].

Наступний процес – *платформізація* (platformisation) – відображає процес проникнення цифрових платформ в різні сфери життя, унаслідок чого відбуваються глибокі трансформації наявних соціальних та культурних практик, режимів створення суспільних норм та цінностей, механізмів громадського контролю та управління [24]. Під платформою розуміють, як правило, цифрових посередників, що об'єднують людей, інформацію та товари [25]. Платформізація визначає функціонування соціальних інститутів, здійснення економічних операцій, реалізацію соціальних та культурних практик. Саме платформи створюють сучасні соціальні структури. Платформи дозволяють «переносити» в цифрове середовище різні форми соціальних взаємодій: спілкування (соціальні мережі та месенджери), покупки (віртуальні дошки оголошень та електронні торгові майданчики), пошук роботи (онлайн-рекрутмент) та ін.

Останній процес – *алгоритмічне управління* (algorithmic governance) – висуває на перший план ідею про те, що цифрові технології особливим чином конструюють соціальне середовище. Багато повсякденних практик відтворюються і регулюються за допомогою цифрових пристроїв, що функціонують на базі програмного забезпечення, основу якого складають алгоритми. Умовою поширення алгоритмів є датифікація, про яку ми говорили вище. Алгоритми здатні працювати з даними, які не лише колосальні за своїм обсягом, а й дуже складні за структурою, незрозумілі людській логіці. Алгоритми використовуються для оптимізації збору даних про користувачів, допомагають ранжувати ці дані та здійснювати їх інтерпретацію, що дає можливість алгоритмічного прогнозування про ймовірну або бажану поведінку користувачів, а також визначає і нові прояви соціальної нерівності. Алгоритмічне управління – форма соціального впорядкування, яка спирається на координацію

між учасниками, заснована на правилах і містить особливо складні комп'ютерні епістемологічні процедури [26, р. 2]. Алгоритмічне управління відбувається не завжди навмисно та цілеспрямовано, але йому властиві децентралізація та стабільність, що дозволяють людям формувати свої очікування про результати роботи алгоритмів управління та скоординовано діяти відповідно до цих очікувань [27]. Системи алгоритмічного управління значно різняться за рівнем автоматизації та прозорості. Вони мають різноманітні прояви: від модерації контенту в соціальних мережах та надання державних послуг у цифровій формі до комплексних систем управління суспільством, таких як система соціального кредиту у Китаї [28], яка за допомогою великих даних, що збираються з безлічі інформаційних систем, оцінює соціальний рейтинг громадянина та може застосовувати до нього заохочення або санкції: заборона на роботу в держустановах, відмова в авіаквитках, заборона на навчання дітей у приватних школах та ін. Ця система піддається критиці як «цифрова диктатура» та «цифровий концтабір». Алгоритми здатні кодувати нашу реальність певним чином. Питання в тому, у чиїх руках перебуває ця влада та хто приймає рішення щодо її реалізації.

Завершити загальну характеристику цифрового суспільства слід розглядом його віртуальності. Реальність свідчить, що сучасна екзистенційно активна людина в цифровому суспільстві значну частину свого часу проводить у віртуальному середовищі. Віртуальна реальність – це уявно створена комп'ютерними засобами тривимірна модель реальності, яка породжує ефект присутності людини в ній, дозволяє взаємодіяти з представленими в ній об'єктами, включаючи нові способи взаємодії: зміна форми об'єкта, вільне переміщення між мікро- і макрорівнями простору, переміщення самого простору тощо [29]. Завдяки віртуальній реальності «матеріалізувалося» споконвічне бажання людини створювати альтернативні світи, що так довго залишалося нереалізованим, без шкоди світові реальному в комп'ютерній галузі. Стосовно комп'ютера, віртуальна реальність нерозривно пов'язалася з графічними технологіями, які за допомогою наділеного зворотним зв'язком взаємодії «людина – комп'ютер» дають ефект присутності в іншому, відмінному від дійсного, штучному світі. Людина занурюється в цей світ і починає вважати його більш реальним, ніж сама реальність, а найголовніше – більш привабливим для людини, де вона може створювати не лише «реальність», а саму себе в цій реальності.

Загальною основою існування віртуальної реальності є логіка заміщення реальних об'єктів образами, симулякрами. Процес віртуалізації є про-

цесом заміщення реальних об'єктів симулятивними, тобто образами, які можуть бути породжені різними системами – комп'ютерними технологіями, масмедіа, мистецтвом, іграми тощо. На думку групи американських дослідників віртуальної реальності, сьогодні віртуальність близька до симуляції через: комп'ютерний дизайн, графіку, а отже симуляцію образів і подій, які ніколи не відбудуться; програмне забезпечення, яке як «текстова мапа» цифрово генерує візуальні форми та об'єкти; анімацію; роботи-машини; технології, які переміщують особистість у просторі і часі у віртуальні локації, через дотик, запах; синоптичні карти Землі та космосу [30, р. 126]. Самі цифрові технології, як двигун віртуалізації сучасного суспільства, мірою свого вдосконалення та входження в культурно-історичний контекст, дедалі більше набувають віртуального характеру, віртуалізація життя суспільства й індивіда стає суворою реальністю сьогодення. Цілком можна погодитися з думкою С. Соляник, що «сучасний розвиток суспільства в умовах глобального цифрового мультикультурного світу все більше переходить у віртуальний простір» [31, с. 100].

Підводячи підсумок, ще раз підкреслимо, що процеси інформатизації та комп'ютеризації, що розгортаються, змінили соціокультурну дійсність, суттєво вплинули на галузь наукового знання, зокрема, ініціювали введення поняття «цифрове суспільство» у науку та його загальне вживання в науковому дискурсі. Цифровізація всіх сторін буття людина є сьогоденнішою реальністю. Її можна визначити як сукупність процесів надпов'язаності, мережевізації, датифікації, платформізації та алгоритмізації, що відбуваються одночасно, підтримують і посилюють один одного. Надпов'язаність проявляє себе у небувалій поширеності соціальних зв'язків та їх способів, коли відстань і час вже не відіграють тієї ролі, яка їм була раніше притаманна. Унаслідок надпов'язаності формуються нові соціальні риси людського буття. Мережевізація створює основу для існування цифрових платформ та екосистем, які генерують великі дані, що дозволяють здійснювати алгоритмічне управління соціальними системами. Однак у різних країнах та регіонах явища відбуваються з різною інтенсивністю. Цифровізація практик індивідів на мікрорівні – базова умова для здійснення інших процесів формування цифрового суспільства. Датифікація відкриває нові можливості для накопичення та систематизації інформації про суспільство, яка може бути використана в різних цілях. Платформізація спрямована на перенесення в цифрове середовище соціальних та економічних взаємодій індивідів, організацій, органів влади; на їх систематизацію та осмислення. Нарешті, алгоритмічне

управління здатне конструювати соціальний порядок, встановлюючи або контролюючи інституційні засади соціального життя. Цифрове суспільство невід’ємно пов’язане з віртуальністю, яка створює нові горизонти для людства й людини, вона породжує нові виклики та продукує нові загрози, але технічний прогрес не зупинити, тому людина приречена жити в умовах віртуалізації серед симулякрів, коли правда перетворюється на постправду, а реальність – на постреальність. Але яким буде це життя – залежить виключно від людини. І останнє, процеси цифровізації так чи інакше виявляються в практиках взаємодії людей з інтернет-середовищем (у науковій літературі застосовуються такі терміни, як «інтернет-практики», «цифрові практики» та ін.). Тому вивчення цих практик та осмислення цифрової реальності дозволить покращити розуміння процесів цифровізації суспільства та адаптації населення до соціальних умов цифрового суспільства, що постійно змінюються.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Mandelbrot B. B. The fractal geometry of nature. San Francisco : W. H. Freeman, 1982. 460 p.
2. Требін М. П. Людина перед викликами цифрового суспільства. *Глобальний світ і Україна: сучасні виклики та пошук відповідей : матеріали Всеукр. наук.-практ. конференції, 16 липня 2024 р.* / [редкол.: Требін М. П. (голова), Панфілов О. Ю., Прудников В. А. та ін.]; Аналіт. центр сучас. гуманітаристики ; Харків. асоц. політологів. Харків : Право, 2024. С. 37–41.
3. The digital divide. The Internet and social inequality in international perspective / edited by Massimo Ragnedda and Glenn W. Muschert. London ; New York : Routledge, Taylor & Francis Group, 2013. xx, 324 p.
4. Matzner T., Ochs C. Privacy. *Internet Policy Review*. 2019. Vol. 8, Issue 4. <https://doi.org/10.14763/2019.4.1427>
5. Сучасна політична лексика : енциклопед. словник-довідник / [І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]; за наук. ред. Хоми Н. М. Львів : «Новий Світ-2000», 2015. 396 с.
6. van Dijk J. A. G. M. The Evolution of the Digital Divide: The Digital Divide Turns to Inequality of Skills and Usage. *Digital Enlightenment Yearbook 2012* / Jacques Bus, Malcolm Crompton, Mireille Hildebrandt, George Metakides (eds.). Amsterdam: IOS Press, 2012. P. 57–75. <https://doi.org/10.3233/978-1-61499-057-4-57>.
7. Rafalow M. H. The Digital Divide in Classroom Technology Use: A Comparison of Three School. *International Journal of Sociology of Education*. 2014. Vol. 3. No. 1. P. 67–100. <https://doi.org/10.4471/rise.2014.04>.

8. van Deursen E. J., Helsper E., Eynon R., van Dijk J. A. G. M. The Compoundness and Sequentiality of Digital Inequality. *International Journal of Communication*. 2017. Vol. 11. P. 452–473.
9. Дослідження цифрової грамотності в Україні 2023. *Дія. Освіта*. URL: https://osvita.diaa.gov.ua/uploads/1/8800-ua_cifrova_gramotnist_naselenna_ukraini_2023.pdf (дата звернення: 15.08.2024).
10. Negroponte N. Being Digital. New York : Knopf, 1995. viii, 243 p.
11. Чмерук Г. Г. Цифровізація – тренд світового розвитку, який визначає розвиток економіки і суспільства. *Економічний простір*. 2020. № 153. С. 18–24.
12. Панасюк В. М. Інформатизація та цифровізація: тенденції та напрями розвитку в Україні. *Інтелект XXI*. 2020. № 1. С. 160–165.
13. Chayko M. Superconnected : the internet, digital media, and techno-social life. Third ed. Los Angeles : SAGE, 2021. xii, 308 p.
14. Rainie L., Wellman B. Networked : the new social operating system. Cambridge, Mass. : MIT Press, 2012. xiii, 358 p.
15. Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства. Київ : «Видавництво «Ваклер» у формі ТОВ, 2007. 304 с.
16. Гурова І. В. Мережеве суспільство як новітній глобальний проєкт розвитку людства. *Humanistic expertise as a strategy for developing the future culture: Scientific monograph*. Riga: Baltija Publishing, 2022. P. 43–66. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-262-3-3>
17. Moraru C. Reading for the planet : toward a geomethodology. Ann Arbor, Michigan : University of Michigan Press. 2015. viii, 248 p.
18. Mejias U. A., Couldry N. Datafication. *Internet Policy Review*. 2019. Vol. 8, Issue 4. P. 1–10. <https://doi.org/10.14763/2019.4.1428>
19. Mayer-Schönberger V., Cukier K. Big data : a revolution that will transform how we live, work, and think. Boston : Houghton Mifflin Harcourt, 2013. 242 p.
20. Billari F., Zagheni E. Big Data and Population Processes: A Revolution? *SIS 2017. Statistics and Data Science: New Challenges, New Generations*: proceedings of the Conference of the Italian Statistical Society, Florence 28–30 June 2017 / edited by Alessandra Petrucci, Rosanna Verde. Florence: Firenze University Press, 2017. P. 167–178. <https://doi.org/10.36253/978-88-6453-521-0>.
21. Golder S. A., Macy M. W. Digital Footprints: Opportunities and Challenges for Online Social Research. *Annual Review of Sociology*. 2014. Vol. 40. P. 129–152. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-071913-043145>.
22. Соціологія права: енциклопедичний словник / Л. М. Герасіна, О. Ю. Панфілов, В. Л. Погрібна та ін. ; за ред. М. П. Требіна. Харків : Право, 2020. 984 с.
23. Kitchin R. Big Data, New Epistemologies and Paradigm Shifts. *Big Data & Society*. 2014. P. 1–12. <https://doi.org/10.1177/2053951714528481>
24. Вишневський О. С. Цифрова платформізація стратегічного управління економікою України. *Економіка промисловості*. 2021. № 3. С. 5–24.

25. Evans D. S., Hagiu A., Schmalensee R. *Invisible Engines: How Software Platforms Drive Innovation and Transform Industries*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 2006. xii, 395 p.
26. Katzenbach C., Ulbricht L. Algorithmic Governance. *Internet Policy Review*. 2019. Vol. 8, Issue 4. P. 1–18. <https://doi.org/10.14763/2019.4.1424>
27. Lazzeretti L. The rise of algorithmic society and the strategic role of arts and culture. Cheltenham ; Northampton, MA : Edward Elgar Publishing, 2023. ix, 116 p.
28. Liang F., Das V., Kostyuk N., Hussain M. M. Constructing a Data-Driven Society: China's Social Credit System as a State Surveillance Infrastructure. *Policy & Internet*. 2018. Vol. 10, Issue 4. P. 415–453. <https://doi.org/10.1002/poi3.183>
29. Akbal Z. Lived-body experiences in virtual reality : a phenomenology of the virtual body. Bielefeld : Transcript, 2023. 210 p.
30. *New Media a critical introduction* / Martin Lister, Jon Dovey, Seth Giddings, Iain Grant and Kieran Kelly. 2nd ed. Milton Park, Abingdon, Oxon ; New York, N. Y. : Routledge, 2009. xvi, 446 p.
31. Соляник С. Ф. Віртуальна реальність як феномен культури інформаційного суспільства. «Перспективи». *Соціально-політичний журнал*. 2021. №2. С. 95–101.

Карпенко М. Д.,
магістр філологічних наук,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ПЕРСЬКА МОВА В УМОВАХ ТУРБУЛЕНТНОСТІ В УКРАЇНІ

Перська мова відіграє значну роль у культурному та науковому обміні між Україною та Іраном. Зважаючи на важливість Ісламської Республіки Іран на міжнародній арені та актуальність досліджень місця й ролі цієї держави у регіональному та глобальному контекстах, значна кількість науковців мають праці, що висвітлюють широке коло аспектів з даної тематики [1, с. 15]. Проте, сучасні геополітичні виклики, зокрема напружені стосунки між Україною та Іраном, а також війна, що триває в Україні, створюють додаткові труднощі для підтримки та розвитку перської мови в нашій країні. Вивчення ролі перської мови в умовах сучасної турбулентності є важливим для розуміння того, як забезпечити мовну різноманітність та інтеграцію мовних меншин в українському суспільстві. Метою цього дослідження є визначення ефективних наукових стратегій для підтримки перської мови в умовах сучасних викликів та трансформацій.

1. Історичний контекст і сучасний стан перської мови в Україні.

Перська мова в Україні має багату історію, яка розпочалася ще з давніх торгових та культурних зв'язків. За останні 30 років відносини між Україною та Іраном пройшли шлях від амбітного партнерства до повного колапсу. Всі ці роки Україна допомагала Ірану розвивати авіацію та атомну енергетику, постачала зерно, а одного разу іранці навіть отримали українські крилаті ракети. Але у вересні 2022 року все змінилося, коли українські військові почали збивати перші іранські дрони-камікадзе, які атакували українські міста [2, р. 36].

Сучасний стан перської мови в Україні демонструє певний спад інтересу, але водночас існують академічні спільноти та культурні заходи, які підтримують її розвиток. Історичні зв'язки між Україною та Іраном сприяли поширенню перської мови та культури в регіоні. У 1992 році сторони під-

писали меморандум, який мав сприяти розвитку співробітництва у вищій, середній і професійно-технічній освіті шляхом обміну викладачами, сприяння вивченню мови та літератури, обміну освітньою інформацією і матеріалами, а також стажуванням спеціалістів [3].

Через напружені стосунки між країнами, зокрема після збиття українського літака рейсу PS752 в Ірані у 2020 році, значно ускладнили взаємодію на рівні державних і культурних обмінів. Сучасний стан перської мови в Україні характеризується зменшенням інтересу до її вивчення серед молоді, що пов'язано з відсутністю належної підтримки з боку держави та освітніх установ.

2. Турбулентність та її вплив на мовну політику.

Сучасні виклики, зокрема соціально-політична турбулентність, впливають на мовну політику та інтеграцію менш поширених мов. Турбулентність створює додаткові труднощі для мовних меншин, зокрема перськомовних спільнот, які можуть зіткнутися з дискримінацією або втратою підтримки з боку державних органів. Важливо забезпечити належні умови для вивчення та використання перської мови, що включає державну підтримку, створення освітніх програм та культурних ініціатив. Однією з основних проблем є відсутність систематичної підтримки перської мови в освітніх закладах, що зумовлює поступову втрату інтересу до її вивчення серед молоді.

3. Міждисциплінарний підхід до вивчення перської мови в Україні.

Для успішного підтримання перської мови в Україні необхідно застосовувати міждисциплінарний підхід, поєднуючи лінгвістику, соціологію, політичні науки та культурологію. Це дозволить більш комплексно досліджувати вплив перської мови на різні аспекти життя українського соціуму. Використання інноваційних методів, таких як аналіз соціальних мереж та великі дані, сприяє розумінню мовних змін та тенденцій. Важливо залучати різні наукові дисципліни для створення повного уявлення про стан перської мови та її розвиток в Україні. Цей підхід також сприяє інтеграції наукових досліджень у практичну площину, що дозволяє впроваджувати ефективні стратегії підтримки мовної різноманітності.

4. Ефективні наукові стратегії для підтримки перської мови.

Ефективні наукові стратегії для підтримки перської мови в Україні включають підвищення рівня її викладання та вивчення. Це можна досягти через створення міждисциплінарних програм і проєктів, які сприятимуть мовній різноманітності. Важливо також залучати молодь до вивчення перської мови через інтерактивні та інноваційні методи навчання, що допоможе

зберегти та популяризувати мову серед нових поколінь. Держава повинна надавати фінансову підтримку для розробки та впровадження освітніх програм, а також сприяти культурному обміну між Україною та Іраном. Враховуючи сучасні виклики, я б запропонував розширити програму підтримки перської мови на державному рівні, включаючи фінансування освітніх програм та культурних проєктів. Також важливо розробити стратегії залучення молоді до вивчення перської мови, використовуючи сучасні технології та медіа.

Отже, на основі проведеного дослідження можна зробити висновок про важливість підтримки перської мови в умовах сучасних викликів. Використання міждисциплінарного підходу та інноваційних методів дослідження дозволяє більш комплексно розуміти та аналізувати мовні зміни. Наукові стратегії для підтримки перської мови включають розробку спеціалізованих курсів, підтримку культурних заходів та співпрацю з міжнародними організаціями. Рекомендації для майбутніх досліджень та практичної реалізації включають розвиток мовної політики та міждисциплінарних досліджень, які сприятимуть збереженню та популяризації перської мови в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Панова І. О., Жеваго О. К. Перспективи співробітництва України та Ірану. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2022. Вип. 15. С. 15–23. doi: 10.26565/2310-9513-2022-15-02.
2. Kliuchnyk A. The model of Ukrainian-Iranian relations: Establishment and decline. *Foreign Affairs*. 2023. Vol. 33, No. 3. P. 36–42. doi: 10.46493/2663–2675.33(3).2023.36–42.
3. Меморандум про взаєморозуміння між Україною і Ісламською Республікою Іран відносно культурного і наукового співробітництва. 26.04.1992. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/mu92518?an=3> (дата звернення: 22.08.2024).

Секція: Юридичні науки

Кочетов Л. Г.,

аспірант кафедри філософії та політології,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка

ПОДВІЙНЕ ГРОМАДЯНСТВО : ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Після розпаду Союзу РСР надзвичайної актуальності набула проблема громадянства. Практично всі новоутворені держави ухвалили закони про громадянство, впровадження яких привело до появи масових категорій людей з новим правовим статусом. Водночас утворення нових держав, впровадження у життя нових законів про громадянство породило хвилю міграційних потоків. Тоді визначальними були, по-перше, винятковість права нових держав у питаннях громадянства і, по-друге, територіальна вищість новоутворених держав щодо цього. Третій аспект стосувався іноземців чи будь-яких осіб, котрі постійно проживали на території держави, але не мали її громадянства. Звернемо увагу й на термінологію. У нас домінує термін «громадянство», тоді як у Західній Європі – «національність». Це по суті тотожні поняття. Без будь-яких проблем вони відсікають етнічні питання походження як другорядні й розглядають належність до держави як національність в юридичному сенсі.

Проблеми громадянства не обминули й українців. Виникли нові обставини відносин між Україною та іншими незалежними державами колишніх республік СРСР, які так чи інакше впливали і впливають й сьогодні на внутрішні проблеми громадянства. Так, Росія намагалась включити у «Договір про дружбу і співробітництво між Україною і Росією» пункт про подвійне громадянство та направила до Криму консульських працівників для оформлення російського громадянства.

Громадянство – це правовий зв'язок між фізичною особою та державою, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках. У статті 4 Конституції України записано: «В Україні існує єдине громадянство. Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом» [1].

Принцип єдиного громадянства виключає можливість існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць України й інших держав.

У чинному Законі України «Про громадянство України», ухваленому Верховною Радою України (ВРУ) 18 січня 2001 року, визначені правовий зміст громадянства України, підстави і порядок його набуття та припинення [2]. Незважаючи на те, що Законом громадянство України проголошується без будь-яких винятків, статтею 2 фактично допускається подвійне громадянство: «...якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України...» [2].

Крім того, чинності набули й деякі спрощення набуття громадянства, зокрема для іноземців, що долучились до служби у Збройних Силах України. Так, 6 червня 2019 року ВРУ ухвалила закон щодо правового статусу іноземців та осіб без громадянства, які брали участь у захисті територіальної цілісності та недоторканості України [3]. Закон також дозволяє отримати український паспорт росіянам, які зазнали переслідувань у їхній країні. Процес набуття українського громадянства було змінено і в Законі України «Про внесення змін до законів України «Про громадянство України» та «Про забезпечення функціонування української мови як державної щодо умов прийняття до громадянства України» (набув чинності з 27 жовтня 2023 року) [4].

Отже, незважаючи на те, що в Україні діє принцип єдиного громадянства, це не означає, що подвійне громадянство заборонене. Відсутній і правовий порядок декларування другого громадянства в Україні. Щоправда, воно допускається лише на основі двосторонніх договорів. Попри те, що Україна досі жодного договору не уклала, між тим, за неофіційною статистикою від 5% до 10% українців вже мають паспорт іншої держави [5, с. 259]. Це породжує факти існування в Україні явища біпатризму, що суперечить Основному Закону.

Набуття українцями подвійного громадянства може статися через різні обставини, зокрема: отримання дитиною громадянства України та іншої країни одразу після народження; набуття дитиною, яка вже є громадянином України, громадянства опікунів з іншої країни після усиновлення; автоматичне отримання іноземного громадянства українським громадянином після досягнення повноліття відповідно до законодавства про громадянство цієї іноземної країни, за умови, що український громадянин не має документа, який би підтверджував наявність у нього іноземного громадянства [1].

Подвійне (множинне) громадянство – це статус громадянства, за якого особа визнається громадянином (громадянкою) двох або більше держав за законами цих країн [6, с. 73]. В умовах великої міграції населення, інтеграційних процесів, особливо в країнах Європейського Союзу, з одного боку, стійкість правового зв'язку особи з конкретною державою має тенденції до зниження, а з другого – в цих країнах збільшується кількість біпатридів (перебування особи одночасно у громадянстві двох держав), осіб без громадянства, які потребують правового захисту. Умовами надання подвійного громадянства вважаються, насамперед, народження дитини від батьків з різним громадянством і, по-друге, набуття іншого громадянства автоматично через шлюб.

Сьогодні множинне громадянство дозволено в 130 країнах світу: США, Канада, Тайвань, Гонконг, Таїланд, у більшості держав Європи. Як і будь-яке інше громадянство, воно разом з правами накладає певні обов'язки. Серед них – зобов'язання проходити військову службу в обох країнах. Подвійне громадянство також може зобов'язати особу сплачувати обом країнам податки. Крім того, деякі держави не дозволяють особам із другим громадянством обіймати високі державні посади [5, с. 258].

Загальноєвропейською конвенцією з питань громадянства не допускається, щоб держави штучно множили біпатридів, навпаки, передбачено заходи щодо обмеження подвійного громадянства. Держави світу визнають подвійне громадянство за умови, що біпатриди житимуть поза межами держави. Якщо ж вони залишаються на території держави, то ніякого подвійного громадянства не мають. Побуває й версія про те, що немовби інші країни світу локально ставляться до подвійного громадянства. В дійсності немає жодної країни, яка б визнавала, крім свого, ще чиєсь громадянство. Інша річ, що вона може лояльно ставитись до тієї людини, котра окрім паспорта громадянина своєї держави має паспорт й іншої.

Президент України В. Зеленський вніс до Верховної Ради України законопроект про множинне громадянство, який дозволить мати наше громадянство всім етнічним українцям і їхнім нащадкам з різних країн світу, звісно, окрім громадян Росії. З подібним проханням зверталися й представники нашої діаспори, які поряд з американським чи канадським громадянством хотіли б мати й українське. Як елемент державної політики множинне громадянство розглядається нинішньою владою фактором збереження й розвитку всесвітньої української спільноти. За словами Президента, багатомільйонна українська діаспора й лобісти українських інтересів у світі після

багатьох років очікування нарешті зможуть стати українцями і за паспортом. Український паспорт зможуть отримати й іноземні добровольці, які воюють за нашу державу. Законопроект також визначає держави, піддані яких можуть отримати громадянство в спрощеному порядку.

В українському суспільстві відсутня однозначна підтримка запровадження подвійного (множинного) громадянства. Українські експерти не раз звертали увагу на ризики, пов'язані, зокрема, з роздаванням Угорщиною своїх паспортів жителям Закарпатської області. Це, на їхню думку, уможливило б прямий вплив Угорщини на політику України та втручання у внутрішні справи. Фахівці вбачали загрозу й того, що може виникнути ситуація, коли в Україні існуватиме багатомільйонна армія громадян Угорщини, Румунії та інших держав. І тоді під приводом захисту власних громадян чинитимуться акти втручання у внутрішні справи України. Заперечення ідеї подвійного громадянства зумовлене й російською агресією.

Без сумніву, запровадження подвійного громадянства матиме розширити можливості українців у сферах працевлаштування, освіти, бізнесу та подорожей. Громадяни матимуть змогу користуватися соціальними та економічними перевагами обох країн, що сприятиме зміцненню міжнародних зв'язків через культурні обміни та дипломатичну співпрацю, збільшуючи розуміння та повагу між народами. Подвійне громадянство надасть можливість подорожувати без віз та зборів, зберігати свою культурну ідентичність, надавати фінансову підтримку близьким людям, вільно працювати та вести бізнес в обох країнах, не сплачувати міжнародний збір для навчання, володіти власністю в будь-якій країні свого громадянства, можливість голосувати на федеральних і місцевих виборах та брати участь у громадському та політичному житті країн, до яких вони належать, скористатися двома системами охорони здоров'я, можливістю позичати гроші в одній країні за вигідною ставкою, а повертати їх в іншій державі [7].

Водночас існують і значні ризики, пов'язані з подвійним громадянством. Основні з них: це питання національної безпеки та ідентичності, складнощі, які виникають у сферах оподаткування, проходження військової служби, що може стати причиною юридичних конфліктів між країнами, а під час війни збільшує небезпеку втрати незалежності держави. Можливі й юридичні колізії, коли одна й та сама особа підпадає під законодавство двох різних держав, а також *проблеми активного виборчого права*. Звісно, будь-яке подвійне громадянство з недружніми країнами має бути заборонено. Не виключено, що виникнуть проблеми і в конфесійній сфері на цьому ґрунті.

Тому, запроваджуючи подвійне громадянство, слід зважити на всі плюси й мінуси, як позитивні, так і негативні аспекти. Ухвалення закону про подвійне громадянство повинно бути обґрунтованим і здійснюватися з урахуванням нинішньої ситуації і конкретних обставин кожної окремої особи, а також усіх можливих наслідків та ризиків. На сьогодні у нас не вироблено чіткої державної політики щодо політико-правових проблем подвійного громадянства. Як же держава збирається захищати інтереси своїх громадян за кордоном України? Чи зацікавлена Україна в стимулюванні припливу іноземців? У чому суть нашої сучасної демографічно-міграційної політики? Які економічні наслідки, пов'язані насамперед з приватизацією? Якщо ввести подвійне громадянство, то більша частина національного багатства може перейти іноземцям на законних підставах, оскільки етнічні українці не дуже то й зможуть щось придбати. Зрозуміло, що ця політика має втілюватися розумно, поступово. Існує недоцільність й обґрунтована недопустимість масового введення подвійного громадянства і допустимість в окремих випадках, без яких суспільство існувати не може.

Механічне введення подвійного громадянства може мати негативні й соціальні наслідки. Оскільки, скажімо, оплата праці в нас нижча, то більша частина продуктивних сил й інтелекту України працюватиме за її межами, а непродуктивна сила, виходячи на пенсію, у зв'язку зі сприятливими умовами для проживання приїждитиме в Україну. В результаті ми можемо зазнати такого відпливу продуктивних сил, якого не зазнавала жодна країна.

Сьогодні виникла нова соціальна реальність: мільйони громадян України – українських біженців, не втративши українського громадянства, отримали статус, що дає можливість спрощеної інтеграції в країнах перебування. Але з інтеграцією у суспільства європейських держав одночасно відбувається тією чи іншою мірою процес дезінтеграції з українським соціумом мільйонів громадян України. З часом слабнуть і можуть втрачатися зв'язки з Батьківщиною.

Ми повинні розуміти, що відновлення і відбудова післявоєнної України це буде складний і тривалий процес. А для цього потрібні не лише коловальні інвестиції, новітні технології, а й люди. З одного боку, добре, що багато жінок і дітей сьогодні перебувають у повній безпеці за кордоном. Але якщо цих українців не вдасться повернути в країну після нашої перемоги, на нас чекатиме демографічна катастрофа. Звісно, частина мігрантів не повернеться в Україну. Незалучення громадян України, які перебувають і/або працюють за межами країни, до ухвалення рішень в Україні порушує реалі-

зацію їх прав рівної участі у суспільно-політичному житті країни та спо-нукає до недовіри [8].

Нам конче необхідно розробити державну міграційну політику, яка була б безпосередньо пов'язана з проблемою громадянства. Сьогодні Україна внаслідок війни переживає чи не найбільшу міграційну кризу у своїй історії. Зрозуміло, що не всі мігранти й біженці повернуться в Україну, багато хто з них залишиться за кордоном та у перспективі можуть отримати там громадянство. За таких умов подвійне громадянство розглядається одним із інструментів збереження їхнього зв'язку з Батьківщиною. Питання значною мірою й економічне, оскільки людина, незалежно від громадянства, їде в ту країну, де можна краще заробити чи мати ліпші матеріальні умови життя. Маємо надати можливість для мільйонів українців за кордоном зберігати свій український паспорт або отримати його, а також прийняти те, що зі вступом до Європейського Союзу паспорти України матимуть такий самий статус, як і паспорти сусідніх європейських держав. Законодавчі зміни мають містити в собі створення програм для залучення інвестицій та кваліфікованих кадрів, а також зближення з європейським законодавством.

Отже, подвійне громадянство – це складна політико-правова концепція, що може мати як позитивні, так і негативні аспекти для осіб, які його мають, так і для української держави. Не виключено, що *ми* відчуватимемо негативний вплив запровадження подвійного громадянства. Тому перш ніж ухвалювати закон про подвійне громадянство, необхідно проаналізувати як позитивні, так і негативні аспекти, враховуючи при цьому конкретну ситуацію та історичні обставини. Це питання має бути ретельно вивчене на державному рівні з участю всіх зацікавлених сторін – політиків, експертів у галузі права, економіки, соціології та звичайних громадян. Тільки збалансований підхід дозволить досягти максимальної вигоди від подвійного громадянства, уникнути потенційних ризиків і забезпечити стабільність та безпеку української держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 20.08.2024).
2. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 13, ст. 65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 20.08.2024).

3. Про внесення змін до деяких законів України щодо правового статусу іноземців та осіб без громадянства, які брали участь у захисті територіальної цілісності та недоторканності України: Закон України від 6.06.2019 р. №2743-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2019. №26, ст.107. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2743-19#Text> (дата звернення: 20.08.2024).

4. Про внесення змін до законів України «Про громадянство України» та «Про забезпечення функціонування української мови як державної» щодо умов прийняття до громадянства України: Закон України від 21.03.2023 р. №2996-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2023. №64, ст. 218. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2996-20#Text> (дата звернення: 20.08.2024).

5. Черепенко С А., Костенко І. В. Подвійне громадянство в Україні і світі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 82 (1). С. 256–259. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.1.38>

6. Софінська І Позбавлення громадянства: дилема чи проблема-феномен? *Право України*. 2023. №3. С. 72–86.

7. The Pros and Cons of Dual Citizenship in 2024. *Global citizen solutions*. URL: <https://www.globalcitizensolutions.com/pros-and-cons-of-dual-citizenship/> (accessed date: 20.08.2024).

8. Буряченко О. Відновлення України через діалог усіх українців світу. Об'єднавшись – зробити неможливе, всупереч усьому! *Укрінформ*. 01.11.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3605567-vidnovlenna-ukraini-cerez-dialog-usih-ukrainciv-svitu-obednavsis-zrobiti-nemozlive-vsuperec-usomu.html> (дата звернення: 20.08.2024).

Хомініч М. С.,
аспірант кафедри правосуддя
та філософії юридичного факультету,
Сумський національний аграрний
університет

ДОКАЗУВАННЯ НА СТАДІЇ ПІДГОТОВКИ ДО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ, ПРЕДМЕТОМ ЯКИХ Є ЗЕМЕЛЬНО-МАЙНОВИЙ СПІР

Захист порушених прав, свобод та законних інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави та суспільства є найважливішою функцією судів загальної юрисдикції. Разом з тим, оперативність такого захисту, а з цим – і справедливий, неупереджений та своєчасний

розгляд справ земельно-майнового характеру, залежить від точного дотримання тих правил, які закріплені в нормах цивільного процесуального законодавства. Останнє передбачає, що весь судовий процес, від початку звернення особи до суду має стадійний характер.

Першою стадією, яка має особливо важливе значення – це є стадії подання позовної заяви до суду. В цій частині потрібно зазначити, що однією із найважливіших умов, які дають право особі звернутись до суду, є наявність спору про право, який з тих чи інших причин виник між фізичними, фізичними та юридичними особами у сфері цивільно-майнових, сімейно-майнових чи земельно-майнових відносин.

Оскільки земля є основою економіки будь-якої держави, то відповідно до цього в основі земельно-майнових спорів завжди лежить економічний інтерес кожної із сторін. Саме даний інтерес спонукає особу не лише збирати та оцінити зібрані нею докази на предмет їх належності, відносності, повноти та достовірності, а і скласти на їх підставі позовну заяву, оплативши її судовим збором.

Не дивлячись на, здавалося б, простоту таких питань процесуального характеру, все ж в практичній площині вони є доволі складними. Першою проблемою правового характеру, яка часто має місце при зверненні особи до суду, є точне визначення предмета спору, оскільки саме зважаючи на зміст позовних вимог позивач формує і всю систему доказів, що впливає на правильну юридичну кваліфікацію спірних правовідносин. Така увага до цього питання дає можливість до безпроблемного проходження позову в подальшому як на стадії відкриття провадження у справі, так і на стадії підготовки справи до судового розгляду.

Отже, кожна особа при наявності земельно-майнового спору, має право звернутись до суду за захистом свого порушеного, невизнаного чи оспорюваного права або інтересу, реалізація якого в подальшому залежить від обґрунтованості позову. При цьому, право на позов гарантоване державою [1], в той час як право на задоволення позову процесуально гарантується лише у разі доведеності його належними, допустимими, достовірними та достатніми доказами. Ось чому на стадії відкриття провадження у справі і переході її у стадію підготовчого провадження «докази позивача сприймаються як потенційно належними, допустимими, достовірними та достатніми» [2, с. 125]. По суті, суд, відкриваючи провадження у справі, відкриває процес доказування, хоча законодавець і не дає поняття «способу доказування», хоча етимологічно зміст слова «спосіб» означає певну

дію, прийом або систему прийомів, які дають можливість досягти чогось [2, с. 128].

Завдання підготовчого провадження з точки зору доказового процесу полягає у визначенні предмету спору та характеру спірних правовідносин, з'ясування заперечень проти позовних вимог, визначенні переліку обставин справи, які підлягають встановленню та зібранні відповідних доказів, що вбачається зі змісту ч. 1 ст. 189 ЦПК України. Якщо розглянути кожне з цих завдань окремо, то можна звернути увагу на закладення вже на цьому етапі цивільного процесу основ змагальності, які проявляються в обміні між сторонами заявами по суті справи, перелік яких визначено ч. 2 ст. 174 ЦПК України. Так, в поданому позові позивач повинен зазначити не лише предмет свого позову, а і розкрити обставини спірних відносин, обґрунтовуючи при цьому свої доводи на основі зібраних та поданих до суду доказів. Відповідач, з метою захисту від пред'явленого до нього позову, має гарантоване процесуальним законом право на подання відзиву як форми повідомлення суду та інших учасників справи (у випадку їх наявності) своїх заперечень та донесення до суду своєї правової позиції у справі. При цьому, суд встановлює процесуальний строк реалізації такої правомочності, а не наділяє особу таким правом (ч. 1 ст. 178, ч. 1 ст. 191 ЦПК України) [3].

Отже, на етапі підготовчого провадження доказування характеризується:

- а) своєю системністю (позов – відзив – відповідь на відзив – заперечення);
- б) розкриттям змісту засобів доказування кожною із сторін;
- в) письмово-процесуальною формою обґрунтування своєї правової позиції;
- г) заочним обміном заяв по суті справи.

Саме такий підхід до процесу доказування на стадії підготовчого провадження дає можливість до формування достатності доказів та перевірки їх на предмет належності, допустимості, достовірності та достатності. Хоча така система обміну заявами по суті справи формує «заочний змагальний процес» і носить процесуальний характер, оскільки урегульована нормами цивільного процесуального права, але самі ці процесуальні документи, з точки зору їх змісту, не є доказами у справі. Викладені в них аргументи лише слугують додатковим інструментом сторони спору для розкриття і розуміння доказової інформації, яка міститься у наданих нею доказах.

В той же час суддя, знайомлячись із кожним послідовним «змагальним папером», має можливість визначити суть тих чи інших протиріч, які набули

у відносинах сторін спірного характеру, в тому числі і у сфері вирішення земельно-майнових спорів. При цьому, суд має всі можливості ознайомитись із правовою позицією кожної із сторін, судовою практикою, на яку вони посилаються в обґрунтування справедливості саме своєї поведінки в земельних відносинах. Все це дає можливість суду не лише зібрати та класифікувати докази, але і детально ознайомитись зі змістом кожного з них, співставивши отриману доказову інформацію із наявною правозастосовчою практикою її оцінки у сфері вирішення земельно-майнових спорів, що склалась в правосудді зважаючи на висновки Верховного Суду, його Великої Палати та Європейського суду з прав людини.

На жаль, проблематика підготовчого провадження і на сьогодні залишається однією з найдискусійніших у теорії процесуального права та полягає у невизначеності його завдань, в том числі і в частині доказового процесу, а відтак суди на цій стадії продовжують в більший мірі вирішувати лише технічно-процедурні питання. Якщо розглянути структуру підготовчого провадження, то, з одного боку, вона є складною, але з іншого – кожна її складова носить обособлено-закінчений характер. Так, першою частиною такої структури є завдання підготовчого провадження (ст. 189 ЦПК України). Другою – врегулювання спору за участю судді (ст. 201–205 ЦПК України). Третьою частиною є «заочний» процес змагальних паперів, який у свою чергу має свою послідовну структуру: а) реалізація права на подання позову (ст. 175 ЦПК України); б) реалізація права на подання відзиву (ст. 178 ЦПК України); в) реалізація права на подання відповіді на відзив (ст. 179 ЦПК України); г) реалізація права на заперечення (ст. 180 ЦПК України), та г) реалізація права на пояснення третіх осіб щодо позову або відзиву (ст. 192 ЦПК України). В той же час всі ці складові носять обособлено-остаточний характер, а відтак процесуальне законодавство на сьогодні не містить в собі комплексного підходу щодо об'єднання цих складових в єдиний процесуально-правовий механізм, що явно послаблює стадію підготовчого провадження.

Оскільки цивільне процесуальне право належить до сфери приватного права, то і процедура підготовчого провадження у земельно-майнових спорах має бути спрямована не просто у сферу перевірки технічних питань, пов'язаних із змістом позовної заяви, а «проектувати» процесуальну модель захисту та відновлення порушеного земельно-майнового права фізичної або юридичної особи вже на цій стадії, розширюючи доказові можливості обох сторін спору. Зокрема, вирішення будь-якого земельно-майнового спору не-

можливе без повної і точної ідентифікації його об'єкта, яким завжди виступають майнові права на земельну ділянку. З огляду на вищевикладене, на стадії підготовчого провадження доцільно закріпити за судом право на витребування з власної ініціативи актуальної на час розгляду справи інформації, яка міститься у державних реєстрах щодо такої земельної ділянки: про суб'єкта власності, площу, кадастровий номер, конфігурацію межі, місцезнаходження, цільове призначення, нормативну грошову оцінку, наявність обмежень та обтяжень тощо. Реалізація судом даних процесуальних повноважень матиме наслідком економію процесуального часу, відведеного на стадію підготовчого провадження, а також мінімізуватиме ризик невірного або неповного встановлення дійсних обставин справи через подання її учасниками неактуальної або недостовірної доказової інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний процес України: підручник / За заг. ред. д. ю. н. доц. М. М. Ясинка. Київ : Алерта. 2014. 743 с.
2. Теорія доказового права: монографія / за заг. ред. д. ю. н., проф., акад. Акад. наук Вищої шк. України М. М. Ясинка. Київ: Алерта, 2021. 426 с.
3. Цивільний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. №40–41, 42, ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 10.07.2024).

Секція: Педагогічні науки

Горішна О. М.,

докторка філософії, заступниця директора
Тернопільської загальноосвітньої школи
№ 14 ім. Б. Лепкого

ГУМАНІСТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ В УПРАВЛІННІ СУЧАСНИМ ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ

Протягом останніх років у процесі реформування освітньої галузі трансформується система управління закладом освіти, зокрема керівники застосовують м'які методи впливу на підвищення ефективності освітнього процесу на засадах гуманізації. Розвиток етики управління зумовив той факт, що директори шкіл, у взаємодії з педагогічним колективом, батьками та учнями, стають все більше толерантнішими та уважнішими до усіх суб'єктів освітнього процесу. Відтак, це впливає і на розвиток взаємовідносин між адміністрацією та персоналом, між вчителями та учнями, між батьками та педагогами, тобто на усіх рівнях суб'єкт-суб'єктної комунікації.

Отже, можна стверджувати, що попри психологічні стреси, викликані воєнним станом, напруженість мікроклімату у колективах під час тривоги, підвищення уваги до безпеки освітнього середовища все ж в управлінні простояють гуманістичні тенденції розвитку суспільства, які, за словами І. Чистовської, ставлять особливі вимоги до освіти і зумовлюють її мету на сучасному етапі [3].

В загальному розумінні гуманізація будь-якої діяльності спрямована на утвердження поваги до гідності і розуму людини, тобто це утвердження загальнолюдських цінностей, культури і моралі у процесі реалізації певних завдань. Можна розглядати гуманізацію освітнього процесу і гуманізацію управління. Л. Онищук розглядає гуманізацію освіти як «багатогранний соціально-психологічний процес утвердження гуманістичних цінностей, стимулів, мотивів, моделей поведінки, що спрямовується на олюднення цілісної картини світу, розвиток гуманістичного мислення і світогляду через варіативність і диференційованість навчання, що забезпечить особистісний зміст освіти суб'єкта учіння, а відтак і розвиток його особистості» [1].

На нашу думку, підтримка процесів гуманізації освіти є вагомою складовою розвитку суспільства будь-якої країни, що прагне справедливості, миру і добробуту для всіх громадян. Гуманізація управління, на думку таких науковців, як Н. Падун, Ю. Даруга, – це «процес формування особистісно орієнтованого управлінського середовища на засадах взаємодії всіх учасників процесу управління» [2, с. 64]. Вона сприяє формуванню такого толерантного і гуманного середовища, у якому кожна людина має можливість реалізувати свій потенціал і жити у гідності.

Беззаперечним також є і той факт, що батьки сучасного учня приділяють значну увагу якості навчального процесу і займають активну позицію в управлінні закладом освіти. Таким чином перед керівниками шкіл постають нові завдання, що пов'язані із адаптацією, відкритістю, доступністю та залученістю усіх учасників освітнього процесу, реалізація яких потребує особливої уваги та переосмислення специфіки управління не лише задля формування компетентностей, але і власного, гармонійного розвитку особистості. Отже, проблема гуманізації в освіті є актуальною і відображається в прагненні сучасних управлінців створити таке сприятливе освітнє середовище, яке орієнтується на потреби кожного учня.

На наше переконання, в управлінні закладом загальної середньої освіти простежуються такі гуманістичні тенденції: посилення індивідуалізації у системі делегування повноважень, врахування можливостей і здатностей педагога; залучення батьків та представників органів місцевого самоуправління до участі в колегіальних органах управління та прийняті важливих рішень; розвиток учнівського самоуправління: застосування різних форм навчання учнів менеджерським компетентностям; врахування інтересів педагогів під час рекламування вибору курсів підвищення кваліфікації; соціалізація учнів у режимі волонтерської діяльності для виховання громадянської свідомості; стимулювання інновацій у виховній роботі, спрямованих на розвиток ціннісного світогляду учня; заміна жорсткого контролю педагогічним наглядом та моніторингом; встановлення партнерських стосунків під час прийняття управлінських рішень; підтримка свободи вибору навчальних програм, методів і форм роботи на уроці, підручників та суб'єктів підвищення кваліфікації; розвиток мотивації педагогів до активної громадської діяльності; ціннісне збагачення інклюзивного освітнього середовища; просування культури управління у всіх сферах діяльності закладу освіти. Отже, гуманістичні тенденції управління підкреслюють важливість кожного учасника освітнього процесу та передбачають задоволення навчальних, соціаль-

них і виховних потреб відповідно до інтересів та здібностей учнів, стимулюючи їхню самореалізацію, творчість та ефективність.

У сучасному світі, сповненому викликів та змін, гуманізація системи управління стає все більш затребуваною, адже морально-психологічна розвиток учня допомагає йому досягти успіхів у дорослому житті, а трансформація системи духовних цінностей сприяє не лише індивідуальному зростанню, але й створенню більш гармонійного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Онищук Л. А. Гуманізація освіти як основна детермінанта розвитку особистості. *Український педагогічний журнал*. 2017. №3 С. 103–108 URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/552> (дата звернення: 19.08.2024).
2. Падун Н. О., Даруга Ю. О. Гуманізація управління загальноосвітнім навчальним закладом як основна мета розвитку особистості. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2018. № 2. С. 60–64. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/915/1/11.pdf> (дата звернення: 19.08.2024).
3. Чистовська І. П. Гуманізація та гуманітаризація навчально-виховного процесу у вищих технічних навчальних закладах. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*: збірник наукових праць. 2008. №1(22). С. 191–193. URL: <https://ela.kpi.ua/items/fb654766-7236-40dd-9a18-ddefbf7dc778> (дата звернення: 19.08.2024).

Гринців М. В.,

кандидатка психологічних наук;

Максимич Г. В.,

здобувачка другого (магістерського) рівня

вищої освіти,

спеціальність 231 «Соціальна робота»,

Дрогобицький державний педагогічний

університет

імені Івана Франка

РЕАБІЛІТАЦІЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ОСОБАМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Соціальна реабілітація осіб з інвалідністю – одне з найважливіших та найважчих завдань сучасних систем соціальної допомоги та соціального

обслуговування. Неухильне зростання кількості осіб з інвалідністю, з одного боку, збільшення уваги до кожного з них – незалежно від їх фізичних, психічних та інтелектуальних здібностей, з іншого боку, уявлення про підвищення цінності особистості та необхідність захищати їхні права, характерне для демократичного, громадянського суспільства, з третього сторони – все це визначає важливість соціально-реабілітаційної діяльності. Відповідно до Конвенції про права осіб з інвалідністю (2009 р.) особа з інвалідністю – це будь-яка особа, яка не може самостійно забезпечити повністю або частково потреби нормального особистого та соціального життя через брак фізичних чи розумових можливостей [2]. Отже, слід розглянути соціальну реабілітацію з погляду соціальних норм та соціального контролю, де важливе місце відводиться теоріям стигматизації, девіації та проблемам інвалідності.

Обмежені можливості осіб розглядаються в контексті взаємозв'язку між людиною та її хворобою. Усі проблеми осіб з інвалідністю – наслідок патології здоров'я, і вона має пристосовуватися до світу «нормальних» людей. У такому разі завдання соціальної реабілітації – адаптація осіб з інвалідністю до суспільства здорових людей. Коли ми говоримо про осіб з інвалідністю, то маємо на увазі не окремого індивіда та його проблеми, а взаємозв'язок людини та навколишнього середовища, вплив суспільства на життєдіяльність людини. Обмежені можливості розуміються як наслідок того, що соціальні та фізичні умови (культура суспільства, психологічний клімат, соціальна та політична організація), в яких живе людина з ослабленим здоров'ям, є можливістю її самореалізації, тобто особи з інвалідністю розглядаються скоріше як пригнічена група, а не як аномальна. Змістом соціальної реабілітації стає соціальна інтеграція людей з обмеженими можливостями та допомога в усвідомленні та реалізації ними своїх невід'ємних людських прав.

Особа з інвалідністю тісно пов'язана із стигматизацією сім'ї, яка виражає одночасно процес, результат, причину та наслідок у процесі соціального впливу. Важливим є також розуміння того, що люди іноді намагаються приховати стигму, про яку вони самі знають. Наприклад, людина не говорить про те, що вчинила злочин, має якусь хворобу, зазнавала насильства тільки тому, що не хоче бути стигматизованою в суспільстві. Вплив стигми на соціальну ідентичність особистості та включення в соціальну взаємодію викликає серйозні зміни у поведінці, часто призводячи до девіації, зокрема вторинної. Тобто ми можемо говорити про те, що со-

ціальна реабілітація при такому підході має бути спрямована на усунення причин та наслідків стигматизації як окремої особистості, так і певних соціальних груп [4].

В Україні соціальна робота загалом розвиваються дуже інтенсивно, з допомогою різних технологій, з урахуванням науково розробленого базису. Комплексність проблем соціальної роботи, складність об'єктів та суб'єктів соціальних перетворень, необхідність при обмеженому обсязі соціальних ресурсів отримати максимально значущий та ефективний результат – усе це вимагає технологізації соціальної роботи, а специфіка цього виду визначає характер тих технологій, якими оперує соціальна робота. Поняття «соціально-педагогічна технологія» пов'язане з такими поняттями, як «педагогічна технологія» та «соціальна технологія». Педагогічна технологія – це сукупність педагогічних настанов, які визначають спеціальний підхід і композицію форм, методів, прийомів, засобів (схем, діаграм, карт) в навчально-виховному процесі. Поняття «соціальні технології» пов'язується з відтворенням та програмуванням результатів, які закладені у соціальних процесах. Різновидом соціальних технологій є технологія діяльності соціального працівника, які ближчі до діяльності соціального педагога. Поняття «соціально-педагогічна технологія» з'явилося у зв'язку зі становленням соціальної педагогіки як науки. На підставі аналізу різних підходів до визначення в Малій енциклопедії соціального педагога визначено, що технологія соціально-педагогічної діяльності – це практична діяльність соціального педагога, для якої характерна раціональна послідовність використання різних методів та засобів з метою досягнення ефективних результатів. На думку А. І. Капської, соціально-педагогічні технології – це інтеграція педагогічної та соціальної технології, яка має свою структуру і вимагає від фахівців алгоритму виконання всіх операцій. І це означає, що діяльність повинна мати власні технології [1].

Технології соціальної роботи з особами з інвалідністю суттєво різняться за змістом. Назвемо найбільш важливі, які найчастіше застосовуються у практичній діяльності фахівця із соціальної роботи: технологія соціальної реабілітації, соціальної адаптації, соціальної терапії, соціальної діагностики. Соціальна реабілітація осіб з інвалідністю як технологія включає комплекс заходів, спрямованих на відновлення здібностей людини до життєдіяльності в соціальному середовищі. Технологія соціальної адаптації осіб з інвалідністю спрямована на приведення індивідуальної та групової поведінки у відповідність до існуючої системи норм і цінностей.

Серед загальних технологій соціальної роботи особливе значення має технологія соціальної терапії, яка являє собою сукупність прийомів та технік соціальної, образотворчої, музичної творчості, що забезпечують включення людини з обмеженими можливостями до соціального середовища. Активна участь у різних видах творчої діяльності дозволяє розвинути чи компенсувати здібності, вирівняти чи підвищити соціальний статус [3]. Важливу роль у формуванні та розвитку технологій соціальної роботи осіб з інвалідністю відіграє соціальна діагностика. Вона є методичним інструментом, що дає фахівцю із соціальної роботи необхідні знання, на підставі яких ставиться соціальний діагноз, вибираються технології соціальної роботи, що дозволяють вирішити наявні труднощі у життєдіяльності. Вважається, що соціальна діагностика – це інтегративна технологія, яка включає сукупність методів, прийомів і передбачає здатність фахівця із соціальної роботи розпізнавати особисті ресурси інваліда, резервні можливості соціального оточення, що забезпечують досягнення успіхів у відносинах з людьми, самореалізації в різних сферах.

Сім'я, виробничий чи навчальний колектив громадянина з обмеженими можливостями сприяють формуванню вольових якостей, активної життєвої позиції та забезпечують соціальне визнання. Таким чином, соціальна діагностика вивчає діяльність та поведінку особи з інвалідністю у повсякденному житті, причини її важкої життєвої ситуації та виявляє зміни у ній у процесі надання соціальних послуг.

Соціальна реабілітація осіб з інвалідністю, що складається з соціально-побутової адаптації, соціокультурної реабілітації, соціально-педагогічної та соціально-психологічної реабілітації, фізкультурно-оздоровчих заходів та спорту створює та забезпечує умови для соціальної інтеграції осіб з інвалідністю, відновлює її до самостійної суспільної, сімейної та побутової діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Технології соціально-педагогічної роботи : навч. посібник / А. Й. Капська [та ін.] ; заг. ред. А. Й. Капська ; Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова, Український держ. центр соціальних служб для молоді. Київ, 2000. 372 с.
2. Фролов М. Реабілітаційний фактор життєвого становлення молодого покоління. *Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство* : наук.-метод. зб. / Всеукр. фонд «Крок за кроком», Ін-т педагогіки АПН України, Ін-т дефек-

тології АПН України, Наук.-метод. центр середньої освіти М-ва освіти і науки України ; голов. ред. Н. Софій. Київ : Контекст, 2000. С. 74–81.

3. Шевцов О. Г. Методичні основи організації соціальної реабілітації дітей з вадами здоров'я: монографія. Київ: НТІ «Інститут соціальної політики», 2004. 240 с.

4. Шпак В. П. Реабілітаційна педагогіка : навчальний посібник. Полтава: АСМІ, 2006. 328 с.

Гринців М. В.

кандидатка психологічних наук;

Томишинець М. М.,

здобувачка другого (магістерського) рівня

вищої освіти,

спеціальність 231 «Соціальна робота»,

Дрогобицький державний педагогічний

університет

імені Івана Франка

ФОРМИ ТА МЕТОДИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Юнацький вік можна розглядати як підготовчий етап до самостійного життя. Для успішної соціальної адаптації в надзвичайно мобільному і динамічному суспільстві, індивід повинен володіти стійким і твердим ядром особистості, світоглядом, соціальними і моральними переконаннями, а також високою психологічною лабільністю, гнучкістю, здатністю не тільки засвоювати і переробляти нову формацію, а й створювати щось нове. Відповідно практичні завдання навчання мають бути спрямовані на виховання самостійності, творчої ініціативи та соціальної відповідальності. Ці завдання вирішуються у процесі навчально-виховної, у тому числі й профорієнтаційної роботи. Виходячи з цього, основною метою профорієнтаційної роботи з учнями 10–11 класів є формування у школярів стійких професійних намірів.

Професійна спрямованість зумовлює мотивовану та цілеспрямовану діяльність під час підготовки людини до вибору сфери трудової діяльності та шляхів професійного самовизначення. Професійне самовизначення складається з:

– усвідомлення важливості своєчасного вибору професії, соціальних та особистісних наслідків цього кроку;

- усвідомлення єдності, зв'язку бажаної соціальної позиції у майбутньому та характеру професійної діяльності;
- усвідомлення особливостей своєї особистості та можливостей, які представляють конкретна соціальна ситуація розвитку та рівень освітньої підготовки;
- усвідомлення шляхів підготовки та факторів, які можуть перешкоджати отриманню обраної професії;
- вироблення адекватних уявлень про різні аспекти професійної діяльності;
- активної практичної підготовки до майбутньої професійної діяльності та навчання, а також перевірки своїх професійних інтересів та здібностей.

Основними формами професійного просвітництва є: розповідь, бесіда, лекція, демонстрація аудіовізуальних засобів, екскурсія, самостійна робота учнів з професійними матеріалами тощо. Ефективною формою професійного інформування є предметні, технічні, художні гуртки та факультативні заняття. Факультативні заняття мають великий вплив на розвиток професійних інтересів та здібностей, особливо якщо на цих заняттях використовується проблемний метод навчання. Тоді зміст занять носить пошуковий характер, і переважає самостійна індивідуальна робота учнів. Беручи участь у роботі факультативів, старшокласники набувають глибших знань, умінь і навичок за певною спеціальністю чи професією, вчаться використовувати відкриття та досягнення сучасної науки, техніки, мистецтва в практичній діяльності, розвивають свої інтереси та здібності, перевіряють свою придатність до обраної професії [1].

Активною формою професійної освіти є екскурсії. У 10–11 класах профорієнтаційні екскурсії допомагають школярам співвіднести їх професійні інтереси та знання, отримані в школі, новими уявленнями про світ професій, про різні види трудової діяльності, про структуру потреб регіону в кадрах і вибрати професійний шлях, який найбільше відповідає їх особистісним якостям та інтересам.

Ще одна форма роботи профорієнтації – професійна консультація. Професійна консультація, на думку О. М. Козленко, – це система надання дієвої допомоги у трудовому самовизначенні учнів, заснована на вивченні особистості [2].

У роботі професійної консультації виділяють три етапи: підготовча, завершальна та уточнююча.

Підготовча професійна консультація має підвести учнів до усвідомленого вибору професії, ведеться вона протягом усього періоду шкільного навчання; мета завершальної професійної консультації – надання допомоги у виборі професії та відповідності до інтересів, схильностей та психофізіологічних здібностей учня; уточнююча професійна консультація нерідко виходить за межі школи та здійснюється у середніх професійно-технічних училищах, вузах, на підприємствах тощо.

Успішність обґрунтованого професійного вибору багато в чому залежить також від поінформованості школяра про потребу суспільства в тій чи іншій професії, про можливості професійної кар'єри та про перспективи розвитку сучасної економіки в цілому. При плануванні профорієнтаційної роботи з учнями старших класів необхідно включити до плану виховної роботи проведення циклу класних годин. Ці заходи доцільно проводити за участю фахівців служби зайнятості, економістів, менеджерів та соціологів.

Під час проведення профорієнтації старшокласників необхідним елементом є робота з батьками. Можна виділити такі форми роботи: відвідування сімей учнів, індивідуальні педагогічні бесіди, проведення вечорів питань та відповідей, тематичних класних зібрань, зборів-диспутів, зборів-практикумів тощо [3].

Таким чином, професійна орієнтація на практиці навчально-виховної роботи школи сприяє процесу соціальної адаптації молоді, формуванню суспільно цінних мотивів трудової діяльності та розвитку необхідних якостей особистості – соціальної активності, самостійності та свідомості. Цілеспрямована виховна робота з підготовки до вибору професії поступово згладжує і дозволяє багато суперечностей, які виникають у процесі трудового самовизначення школярів, особливо між професійним самовизначенням та його реальним здійсненням.

Систематичне проведення профорієнтаційної роботи надає позитивний вплив на підвищення загальної активності школяра, в тому числі і в навчальній діяльності. З цього випливає, що форми та методи профорієнтаційних впливів являють собою систему цілеспрямованих дій педагогічного колективу школи, сім'ї, професійно-технічних та вищих навчальних закладів, виробництва та громадських організацій з формування у учнів психологічної та практичної готовності до певної сфери трудової діяльності.

Ефективність проведеної роботи залежить від трьох основних умов: дотримання наступності у формах та методах протягом усього навчання в умовах загальноосвітньої школи, обліку вікових особливостей учнів

та комплексного використання методів професійної орієнтації такий нахилів та здібностей учнів; розширить можливості молоді у вирішенні проблеми оптимальної відповідності між особистими якостями та вимогами обраної професії; створить умови для знаходження кожним школярем свого покликання, забезпечить оптимальний перебіг процесу професійної адаптації до нових умов навчання та праці, зменшить кількість розчарувань та невдач при виборі професії, що, зрештою, створить сприятливий ґрунт для творчої продуктивної праці кожної людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранова С. В. Концепція особистісної зрілості в умовах суспільних трансформацій. *Проблеми політичної психології*: зб.статей / НАПН України, Ін – т соціальної та політичної психології; заг. ред. М. М. Слюсаревського. Київ: Міленіум, 2017. Вип. 5(19). С. 126–133.
2. Козленко О. М. Формування у старшокласників навичок безпечної поведінки в умовах сучасної школи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Київ: Видавництво «Сфера», 2018. Т. 8, №2 (76). С. 187–194.
3. Рудкевич Н. І. Методика соціально-педагогічної роботи : навчально-методичний посібник. Львів: Растр-7, 2021. С. 165–179.

Секція: Психологічні науки

Дуб В. Г.,

кандидат психологічних наук, доцент;

Матківська О. І.,

здобувачка другого (магістерського) рівня

вищої освіти,

спеціальності 053 «Психологія»,

Дрогобицький державний педагогічний

університет

імені Івана Франка

КОРЕКЦІЯ ТРИВОЖНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ МЕТОДАМИ АРТТЕРАПІЇ

У становленні особистості дитини визначальним періодом є період дошкільного віку, оскільки саме у цьому періоді формуються основні властивості та особистісні якості дитини, визначальні для її розвитку. Особливу увагу слід звернути на те, яким чином відбуваються початкові етапи переходу до нових типів взаємовідносин дитини з оточуючими поза сім'єю. Вивчення питання щодо тривожності у дітей дошкільного віку займалося чимало вітчизняних та зарубіжних учених. Серед них Пікуль Н., Прихожан А., Романченко Т., Ставицька С., Шевчук В., Даценко Т., Королик Н., та ін.

До засобів корекції тривожності у дітей дошкільного віку можна віднести арттерапію, що включає в себе ігрову терапію, ізотерапію, музикотерапію, лялькотерапію, казкотерапію, пісочну терапію та танцювальну терапію. Метою арттерапії є допомога у звільненні від внутрішніх переживань, які притаманні тривожній дитині. Різні види арттерапії надають можливість самовираження, самопізнання і дозволяють особистості піднятися на більш високий рівень свого розвитку [4].

За допомогою гри можна знизити тривожність, напруженість, страх, сприяти створенню близьких, доброзичливих та довірчих відносин між дітьми. Також гра дозволяє підвищити рівень самооцінки, що є важливим під час роботи з тривожними дітьми. Основною метою ігрової терапії є допомога дитині у вираженні наявних у неї тривожних переживань. Здійснення

такої допомоги через гру є найбільш прийнятним, оскільки гра є провідним видом діяльності у дошкільному віці.

Ізотерапія представляє собою терапію творчістю, зокрема малюванням. В даний час ізотерапія використовується для запобігання та коригування проблем у дітей, які можуть бути пов'язані з підвищеною тривожністю, труднощами адаптації, різними конфліктами. Заняття творчістю можуть допомогти дитині усвідомити і зрозуміти самого себе, вільно висловити свої думки та почуття, бути самим собою. Найголовніше полягає в тому, що за допомогою творчості дитина може позбутися негативних переживань. При цьому образотворча творчість дозволяє не лише відображати реальну дійсність, а й моделювати бажану.

Казкотерапія є методом, що використовує форму казки для вирішення наявних проблем особистості, пов'язаних, зокрема, тривожністю. Також цей метод дозволяє розвивати творчі здібності, сприяє створенню сприятливих взаємин [2].

Музикотерапія активно використовується у корекції тривожності, емоційних відхилень, страхів, рухових та мовних розладів, соматичних захворювань, відхилень у поведінці, при труднощах під час спілкування [1].

Лялькотерапія як метод заснований на процесах ідентифікації дитини з улюбленим героєм мультфільму, казки або з улюбленою іграшкою. Дитина, пізнаючи реальний світ, соціальні зв'язки та відносини, активно проєктує досвід, що сприймається, у специфічну ігрову. Основним об'єктом такої соціальної проєкції є достатньо довгий час ляльки. Лялькотерапія широко використовується для корекції тривожності, страхів, для зняття напруги, для корекції порушень поведінки. Крім того, лялькотерапія використовується для подолання конфліктних ситуацій, для покращення адаптації дітей, а також під час роботи з дітьми, які мають будь-яку емоційну травму.

Пісочна терапія являє собою приватний метод арттерапії, в якому використовується пісок. За допомогою пісочної терапії можна коригувати такі явища, як тривожність, напруженість, внутрішні конфлікти, агресивність. Також можна виявити потенційні можливості дитини, наявність конфліктів з близькими людьми, способи, допомогою яких дитина долає труднощі.

Танцювальна терапія є методом арттерапії, використовує танцювальні рухи як засіб впливу на особистість. Танцювальна терапія може використовуватись для корекції тривожності, напруженості, неврозів та інших емоційних розладів у дітей. Також танцювальна терапія буде корисною для розви-

тку комунікативних навичок у дітей, які бояться спілкуватися та взаємодіяти з однолітками [3].

Таким чином всі ці методи спрямовані на зняття тривожності, емоційної напруги, страху перед оточуючими, підвищення самооцінки, на корекцію порушень поведінки, на вдосконалення взаємин з навколишнім світом, створення близьких відносин у групі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гельбак А. М. Музикотерапія у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами : навчально-методичний посібник. Кропивницький : «КОІППО імені Василя Сухомлицького», 2019. 50с.

2. Деркач О. «Мамо, не йди! Я боюся!», або казкова пігулка від страху. *Дошкілля*. 2013. №2. С. 10–13.

3. Марінушкіна О. Є., Замазій Ю. О. Корекційні програми на допомогу практичному психологу ДНЗ. Харків: Основа, 2008. 204, [4] с.

4. Синиця В. Корекція страхів у дітей засобами арттерапії. *Актуальні проблеми сучасної психології: шляхи становлення особистості* : матеріали II загально-університетської науково-практичної конференції 17 травня 2018 року. Переяслав-Хмельницький, 2018. С. 205–209.

Харитонова Н. В.,

старша викладачка кафедри психології
та соціального забезпечення;

Черниш О. А.,

кандидатка філологічних наук, доцентка,
Державний університет «Житомирська
політехніка»

БАГАТОМІРНА МОДЕЛЬ BASIC PH ЯК КОПІНГ-СТРАТЕГІЯ ПЕРЕХОДУ ДЕМОБІЛІЗОВАНОГО ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ

Перехід демобілізованого військовослужбовця до цивільного життя є складним і багатограним процесом, який вимагає всебічної підтримки з боку суспільства, держави, родини та різних соціальних і психологічних служб. Цей процес включає адаптацію до цивільного життя, вирішення психологічних, соціальних, економічних та медичних проблем.

Військово-професійна діяльність, без сумнівів, є однією із найважчих, оскільки передбачає постійне виникнення кризових моментів, які потрібно вирішувати швидко та якісно. Професійна діяльність спрямована на захист країни від агресора, відбувається в екстремальних умовах і піддається впливу численних стресових факторів. Це ставить підвищені вимоги до психічних якостей особистості та стресостійкості, що забезпечують стресдолаючу (копінг) поведінку, ефективність виконання професійної діяльності в екстремальних умовах [1].

Основним аспектом переходу до цивільного життя є психологічна адаптація (подолання ПТСР, переопрацювання травматичного досвіду, супровід горювання та проживання втрати), соціальна інтеграція (відновлення соціальних зв'язків, залучення до громадської участі та спільнот), професійна реінтеграція (пошук роботи або навчання/перенавчання та освіта), фінансова стабільність (фінансова підтримка, фінансове планування), медичне забезпечення (фізична реабілітація, медичне обслуговування), зміна особистої ідентичності (перехід від військового до цивільного способу мислення).

У результаті досліджень форм і методів адаптації до цивільного життя демобілізованих було встановлено, що у процесі подолання стресу кожна особа застосовує власні стратегії (копінг-стратегії). Застосування копінг-стратегій відбувається на основі реакції організму та наявного у Захисника чи Захисниці особистісного досвіду та психологічних резервів (особистісні ресурси або копінг-ресурси). Копінг-стратегія – це засоби управління наявними стрес-чинниками, як відповідями особистості на загрозу.

Однією із моделей вивчення стратегій реагування та подолання стресу є багатовимірна модель Мулі Лахада BASIC Ph. Модель подолання стресу BASIC Ph була розроблена професором Мулі Лахадом, директором Ізраїльського Центру попередження стресу, та його колегами. Учені звернули увагу на те, що з травматичними подіями, як війна, стикаються всі мешканці країни, але ПТСР розвивається тільки у 10–15 %. А більшість людей із психотравмуючими подіями можуть потім повернутися до нормального функціонування та звичайного життя. Професор Мулі Лахад з 90-х років XX століття, тобто 30 років, спостерігав і розмовляв із людьми, які живуть у стані війни, аби дізнатися, що допомагає їм справлятися з проблемними ситуаціями [2].

Дана модель застосовувалась нами в якості психодіагностичного інструментарію під час проведення психологічної реабілітації з 2017–2019 рр. в ЖОЦВІР; 2022–2023 рр. м. Урле (Urle, Центр благодійного фонду «Карітас»

Варшавсько-Празької єпархії), а також під час реалізації проєкту «Норвегія-Україна «Професійна адаптація. Інтеграція в державну систему». Результати проведених діагностик на початку і в кінці психологічної реабілітації та реалізації проєкту Україна-Норвегія показали, що копінг-стратегії учасників діагностики змінюються і доповнюються, що, в свою чергу, допомагають ветеранам швидше та ефективніше адаптуватись до цивільного життя.

Основна думка біхевіористського підходу полягає в тому, що поведінка визначається ланцюгом нейрохімічних подразнень. Особистість і поведінка людини набагато складніші, ніж теоретичні спроби їх опису. Основні положення багатовимірної моделі BASIC Ph інтегровані в 6 основних складових, які пояснюють факт виживання, що і є основою моделі BASIC Ph: B – Belief and values – віра, філософія життя, духовні та моральні цінності; A – Affect and emotions – почуття, емоції; S – Sociability – соціум, функція, групова приналежність, спілкування; I – Imagination and creativity – творчість, уява; C – Cognition and thought – свідомість, реальність, думка; Ph – Physiological activity – фізична активність, діяльна модальність. Криза розвивається завдяки повторним безплідним спробам звільнитися від стресового стану. Важко виносити цей стан довго, не використовуючи для цього власні сили і ресурси. Людина застрягає на одній і тій самій реакції, на одному й тому ж методі подолання без результатів покращення [3].

Отже, подальші дослідження вбачаємо у поєднанні використання моделі BASIC Ph в психолого-реабілітаційному процесі із різними психологічними техніками роботи з психотравмою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шкарлатюк К. І., Коширець В. В. Психологічні детермінанти стрес-долаючої поведінки військовослужбовців. *Психологічні студії*. 2023. № 1. С. 69–75.
2. Остапівський О. Шляхи подолання стресу, згідно з моделлю BASIC Ph. *Соціальна адаптація особистості в сучасному суспільстві, ортобіоз та паліативна допомога із циклу: Психологічні складові сталого розвитку суспільства: пошук психологічного обґрунтування на виклики сучасності* : матеріали ІХ Наук.-практ. інтернет-конф. (з міжнар.участ.) (28 листопада – 02 грудня. 2022 р.) / за заг. ред. Т. І. Дучимінської, Я. О. Гошовського, Ж. П. Вірної, Д. Т. Гошовської, О. Є. Іванашко. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2022. С. 65–68.
3. Коширець В. В. Особливості надання психологічної допомоги особам з ПТСР. *Психологія: реальність і перспективи*. 2017. Вип. 8. С. 128–132.

Комишова О. В.,

аспірантка,

Криворізький державний педагогічний

університет

СОЦІАЛЬНІ ВИМІРИ САМОТНОСТІ

Самотність є однією з найактуальніших проблем у соціальному, духовному та культурному житті суспільства. Незважаючи на стрімкий розвиток комунікаційних мереж, дедалі більше людей відчують себе самотніми.

Німецький соціальний психолог Еріх Фромм неодноразово звертався до теми самотності, стверджуючи, що відчуття відокремленості від інших людей породжує тривогу. Ці переживання мають глибинні корені. Наші предки жили в громадах, що забезпечувало їм відчуття безпеки. Крім того, ми народжуємося залежними від дорослих, і процес сепарації від батьків починається з народження і триває до повноліття. Тому для багатьох важливо відчувати себе частиною соціальної групи.

Однак деякі люди, спілкуючись з обмеженим колом осіб, не відчують мук самотності. У таких випадках ми спостерігаємо позитивне почуття, пов'язане з самотністю, яке правильніше називати усамітненням. Усамітнення означає усвідомлення та прийняття ізолюваності як об'єктивного факту людського існування. Ми самі відповідальні за своє життя, і ніхто не може прожити його за нас.

Люди, які прийняли самотність як даність, намагаються знайти в ній позитивні сторони. Вони почуваються комфортно на самоті й не намагаються заповнити її порожніми та марними відносинами. Цей час відкриває можливості для самопізнання та саморефлексії. Усамітнення розглядається як ресурс, що дозволяє абстрагуватися від марносластва повсякденного життя, надлишку інформації та зануритися у свою автентичність.

Ерік Кляйненберг аналізує, як трансформація міських просторів, посилення ролі жінок, революція соціальних мереж та збільшення середньої тривалості життя сприяють цьому явищу. Він робить висновок, що жити самому не обов'язково означає почуватися самотнім. Навпаки, самотність може бути цікавим та навіть необхідним етапом у житті людини [1].

Карл Роджерс висловив інший погляд на самотність як свідомий вибір. Науковець вважає, що людина, яка віддає перевагу самотності, має глибоке почуття власної індивідуальності, але боїться бути собою з іншими людьми. Вона побоюється, що її не зрозуміють або відкинуть, тому, щоб зберегти свою автентичність і не розчинитися в трендах сучасного суспільства, вона намагається залишатися осторонь. Для ефективного функціонування в суспільстві їй важливо навчитися будувати такі взаємовідносини, де вона зможе спілкуватися з іншими людьми, зберігаючи власну автономію [2].

Таким чином, самотність має зворотний бік та може проявлятися у формі усамітнення, коли людина не піддається тривозі, не має негативного ставлення до самотності та не намагається її заповнити. Вона сприймає самотність як об'єктивний факт людського життя та ефективно використовує можливості, які вона надає.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Klinenberg E. Going Solo: The Extraordinary Rise and Surprising Appeal of Living Alone. New York : Penguin Books, 2012. 273 p.
2. Rogers C. R. On Becoming a Person: A Therapists View of Psychotherapy. Boston : Houghton Mifflin, 1961. 420 p.

Секція. Політичні науки

Воронянський О. В.,

кандидат історичних наук, професор;

Моїсєєва Н. І.,

докторка економічних наук, професорка,

Державний біотехнологічний університет

(м. Харків)

ФАКТОР ЦИФРОВОГО КОНТРОЛЮ У ФОРМУВАННІ СИСТЕМИ ПОЛІТИКО-ВЛАДНИХ ВІДНОСИН В ЕПОХУ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

Класична політологія, основний науковий інструментарій якої сформувався в процесі вивчення індустріального суспільства, в якості центрального елемента політичної системи розглядає державу. Держава як основний інструмент регулювання первинного розподілу (на основі плати за участь у виробництві й у процесі обміну товарами), та механізм вторинного розподілу (як адміністративно-владного вилучення частини доходів населення) здійснює свої владні функції завдяки можливості контролю над просторовим переміщенням фізичних ресурсів (у тому числі фізичних носіїв еквіваленту товарів). І хоча вже в рамках індустріального суспільства фінансова система, будучи відображенням сукупності виробництва реальних товарів та послуг, набирає самостійного значення в процесі первинного розподілу, саме фізичний характер носіїв еквіваленту вартості надає можливість територіального контролю над процесом розподілу (який, власне, й створює основу для виникнення феномену соціальної влади).

Постіндустріальне суспільство, котре формується в процесі відчуження еквіваленту вартості від фізичного носія цього еквіваленту (коли віртуальні цифрові одиниці замінюють собою не лише банківські дорогоцінні метали та асигнації, але й цінні папери), функціонує в принципово іншому економічному середовищі. Головною його відмінністю є надзвичайна складність територіального контролю над переміщенням нефізичних, віртуальних цифрових еквівалентів вартості, що суттєво звужує контрольну-розподільчі можливості держави, і, як наслідок – джерела ресурсного забезпечення її владних функцій. Натомість зростає владний потенціал позадержавних

центрів контролю над розподілом – перш за все, фінансово-біржових центрів. Крім того, нефізичний характер еквіваленту вартості створює можливість для розвитку глобальних цифрових торговельних платформ із обсягами транзакцій, що суттєво перевищують ВВП окремих країн, навіть першого ешелону економічного розвитку. І хоча цифрові торговельні платформи, що мають справу з фізичними товарами, зберігають певну доступність для територіального контролю з боку держави, ті з них, що перейшли на надання повністю віртуальних послуг, таку доступність, як правило, зводять до мінімуму. Надшвидкий обіг капіталу та високі обсяги транзакцій на цифрових торговельних платформах та біржах у порівнянні з традиційними для індустріального суспільства центрами економічного розподілу сприяють масовому перетіканню капіталів з інших форм економічної діяльності в гонитві за надприбутками, створюючи системну залежність претендентів на надприбутки від господарів платформ (що і є основою влади).

Проте біржі та цифрові платформи є лише майданчиками для первинного розподілу, реальними ж суб'єктами контролю над ним виступають корпорації різних типів, у тому числі транснаціональні. За корпораціями, у свою чергу, стоять потужні фінансові групи, кожна з яких, як правило, має свою частку вирішальних голосів в управлінні ряду корпоративних структур. Саме ці групи встановлюють норми та правила, обов'язкові для всіх, хто допущений до віртуальної платформи, а також контролюють дотримання цих норм та накладають санкції за їх порушення. Фактично до них певною мірою перетікає владно-розподільча функція, яка в період індустріального суспільства належала державі як інституту соціальної влади. Цифровий контроль виходить за рамки економічної влади, набуваючи характеру адміністративно-владного розподілу.

Крім того, концентрація в руках таких груп значного обсягу ресурсів (який у переважному ряді випадків на декілька порядків перевищує ресурси, доступні для розпорядження як апарату окремої держави національного типу (характерної для індустріального суспільства), так і сукупності громадян (що номінально вважаються її співзасновниками й співвласниками), дозволяє цим групам конвертувати його в ресурс влади, підкорюючи своїм інтересам одночасно механізми ряду держав, розподіляючи окремі їх інституційні частини між собою в залежності від балансу потенціалів груп. У результаті сформовані в індустріальному суспільстві канали та процедури впливу громадян на центри прийняття державно-владних рішень перестають функціонувати не лише для представників так званого середнього класу (що стає

помітним ще в період розвиненого індустріального суспільства), але й для вищих страт суспільства, які не входять до складу груп-контролерів глобальних цифрових мереж обігу капіталів. Однак при цьому створюються нові канали й процедури просування групових та індивідуальних інтересів, засновані на цифрових носіях еквіваленту вартості (так, основна функція криптовалют полягає в забезпеченні тіньових процесів адміністративно-владного розподілу).

Перенесення пріоритетності владного контролю з територіального на цифровий сприяє формуванню стійкої тенденції до перетикання політичної конкуренції в сферу боротьби за інститути цифрового контролю. При цьому в тих країнах, де частка в ВВП реального виробництва фізичних товарів є значимою (наприклад, Китай, В'єтнам, Росія, Білорусь) спостерігається не лише збереження значення інституту держави як основного інструменту територіального контролю над процесами розподілу, але й активне надання їй функцій цифрового контролю. Це підтверджує наявність системного зв'язку між типом владно-адміністративного контролю над розподілом та типом механізмів такого контролю, які актуалізуються в якості основних об'єктів політичної конкуренції та формують ядро політичної системи відповідного типу суспільства.

Жеребятнікова І. В.,

кандидатка соціологічних наук, доцентка,
Харківський національний економічний
університет
імені Семена Кузнеця

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ У ПРОЦЕСІ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Політична трансформація суспільства завжди відбувається складно і супроводжується кардинальними чи поступовими змінами характеру взаємовідносин між державою і громадянськими інститутами, конфліктом поглядів і цінностей, особливо у перехідні періоди чи періоди нестабільності. Політичний конфлікт є різновидом соціального конфлікту, який характеризується протиборством реальних суспільних сил (агентів), що уособлю-

ються лідерами, елітами, організаціями, партіями та іншими об'єднаннями і спільнотами. Це протистояння суб'єктів з протилежними політичними інтересами, цінностями, поглядами і цілями, обумовленими становищем та роллю у системі владних відносин. Причиною конфлікту завжди є бажання і здатність контролювати та направляти дії іншої сторони. З політичного погляду це означає боротьбу за політичне управління. Для здійснення політичного домінування необхідно оволодіти реальним політичним капіталом (фінанси, право, репресивний апарат тощо). Отже, політика – це боротьба не тільки за монополію владних ресурсів, а й за монополію розроблення й утілення принципу легітимного поділу соціальних відносин і тим самим за монополію мобілізації груп [1, с. 13].

Поняття політичного конфлікту означає не що інше, як боротьбу одних суспільних сил з іншими за вплив у інститутах політичної державної влади й управління, за доступ до ухвалення суспільно значущих рішень, за участь у розпорядженні ресурсами, за монополію своїх інтересів та визнання їх загальними, тобто за все, що утворює владу і політичне панування. Будь-який конфлікт, особливо політичний, передбачає на його первинному етапі розмежування суб'єктів як протилежностей політичних відносин, іншими словами – їх самовизначення як агентів конфлікту. Відзначимо чотири можливі варіанти дій: 1) визнання реальності сил, що конфліктують; 2) заперечення конфліктних протилежностей як об'єктивно обумовлених політичними суперечностями; 3) прагнення замаскувати позиції і погляди, які розділяють конфліктуючі суб'єкти, посиленнями на їх «невизначеність», «розпливчатість» (тактика опортуніста); 4) довільне, суб'єктивістське розмежування агентів конфлікту, усвідомлене чи випадкове змішування справжніх конфліктогенних протилежностей з помилковими чи уявними, суттєвих – з несуттєвими, випадкових – із закономірними тощо [2, с. 46]. В залежності від політичної позиції суб'єктів і конфліктних ліній їх протистояння приймається один із зазначених варіантів розмежування протилежностей, а частіше – поєднання кількох із них.

Політичні конфлікти мають свої джерела зародження і розвитку. Вони сконцентровані в політичній сфері життєдіяльності суспільства, як багатоплановому і багатофункціональному системному утворенні, у відносинах і зв'язках, які там формуються, в її функціонуванні і розвитку. Конфліктогенність політичної сфери обумовлена головним чином тим, що в ній формуються і здійснюються усі державно-владні відносини, а сама вона являється динамічним системним утворенням. Виходячи з цього, виділяють три

виміри політичного конфлікту: соціальні конфлікти, що впливають на появу й розвиток конфліктів у сфері політики (обмеженість соціальних виплат, обмеження пільг, безробіття, невивплата зарплат тощо); політичні конфлікти, які впливають на соціум і зумовлюють підвищення соціальної конфліктності (суперечності серед депутатів Верховної Ради України, протиріччя між владою та опозицією); конфлікт між громадянами, які делегують державі частину свого суверенітету, і тими органами державної влади й окремими політиками, що реалізують державно-владні повноваження (незадоволені запити громадян до місцевої влади, невирішені проблеми міст, сіл) [3, с. 47].

Структура політичного конфлікту має двоякий характер. З одного боку, вона статична, що дозволяє розглядати конфлікт у статичній, і включає такі елементи, як суб'єкти і об'єкти конфлікту, а також конфліктна взаємодія. Ця структура відображає конфліктний процес у розрізі, з деяким припиненням його розвитку. З другого боку, динамічна структура конфлікту, подана у вигляді послідовної зміни його елементів (конфліктна ситуація, інцидент, конфліктна взаємодія, завершення), характеризує цей процес у динаміці. Така структура конфлікту покликана встановити відповідність явищ визначеного кола в часі, дозволити досліджувати феномен конфлікту в розвитку і надати можливість виявити не тільки походження даного явища, але й його зникнення, тобто розглядати як складний процес [2, с. 47].

За своєю сутністю конфлікт базується на таких положеннях: нерівномірний розподіл обмежених у кількості цінних ресурсів; нерівність законодавчо й неминуче породжує конфлікти між соціальними групами та політичними суб'єктами; конфлікти інтересів рано чи пізно спричиняють зіткнення між тими, хто володіє, і тими, хто не володіє цінними ресурсами; ці конфлікти сприятимуть реорганізації соціальної системи, створюючи нові види нерівності, що слугуватиме поштовхом для наступних конфліктів і змін тощо. На цій основі розроблено свого роду конфліктологічну універсальну модель соціальної структури й соціальних відносин, де влада і власність, панування та боротьба – сутнісні ознаки [3, с. 49].

Отже, поляризація політичних сил суспільства й неминуча ідеологічна дихотомія ведуть до гострого конфлікту різних типів політичного сприйняття. Проте конфліктність і соціальну напругу не можна розглядати лише як негативні явища, адже протиріччя містять у собі і спонукальний мотив розвитку й сприяють знаходженню нової якості політичного процесу. Для врегулювання політичних конфліктів є нагальна потреба у виробленні механізмів запобігання конфліктам і виходу із конфліктних ситуацій без на-

сильницьких дій, особливо по лінії політичного протистояння полярних політичних груп, які сповідують несумісні ідеологічні погляди на діючий суспільно-політичний устрій та подальший розвиток держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конотопенко О. П., Гриб В. І., Лапшин С. А. Сутнісні характеристики політичного конфлікту в українському суспільстві. *Регіональні студії*. 2020. Вип. 20. С.12–15.
2. Жекало Г. І. *Природа та сутність політичного конфлікту*. Грані. 2015. №3. С. 45–49.
3. Пиголенко І. В., Северинчик О. П., Горячева М. А. Конфліктогенні чинники в соціально-політичному просторі. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2022. №38. С. 45–50.

Козловець М. А.,

доктор філософських наук, професор,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ ЯКІСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ ЯК ІМПЕРАТИВ УСПІШНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Сьогодні Україна переживає найдраматичніший період у своїй новітній історії. Повномасштабна війна Росії проти України і ті зміни, які відбуваються під впливом цієї агресії, *відновлення і відбудова післявоєнної країни* формують соціальне замовлення на новий тип політичної еліти, політичного лідерства. Власне, проблема України полягає в тому, що та політична еліта, яка перебувала при владі, не завжди усвідомлювала інтереси України, розуміла стратегію і вектор її розвитку. Для демократичного суспільства чи не найголовнішою проблемою є формування результативної, корисної для народу і підконтрольної йому правлячої еліти (організованої меншості) та опозиційної контреліти, що домагається влади.

Дослідження, присвячені вивченню політичної еліти України, вказують на те, що сучасна вітчизняна еліта неоднорідна за своїм складом і є результатом змішування різних соціальних груп. Сьогодні вона складається із видатних і найбільш авторитетних представників політичних й економічних

кіл, гуманітарної і технічної інтелігенції, силових структур та інших соціально-професійних спільнот. Зазначені особи одночасно відносяться і до політичної, і до економічної та інших видів еліт, що вносить певну плутанину.

Тому при ідентифікації політичної еліти необхідно базуватися на вузькому визначенні і відносити до неї тільки осіб, які входять до складу владних структур і посідають в них певні посади, професійно займаються діяльністю у сфері влади та управління державою, партіями, іншими політичними інститутами, що зумовлює наявність у них можливості ухвалювати стратегічно важливі рішення. У протилежному випадку до політичної еліти можна віднести значну частину населення нашої країни, що не буде відповідати істині. Таким чином, до вітчизняної політичної еліти можуть бути віднесені особи, які посідають ключові позиції у законодавчій, виконавчій, судовій владі, керівники найбільш впливових політичних партій та інших громадських організацій, а також відповідальні працівники державного апарату, представники органів місцевого самоврядування [1]. Слід також розрізняти поняття «правляча еліта» та «владна еліта», які не тотожні. Під «правлячою елітою» розуміють групу людей, які посідають впливові позиції як у структурі влади, так і поза нею, які наділені формальними, офіційними повноваженнями або, не маючи їх, виробляють і ухвалюють найбільш значущі для суспільства рішення у системі політичних відносин. Окрім владної еліти, існують ще й інші групи еліт, які беруть участь в управлінні державою [2, с. 41].

Час, що минув після проголошення незалежності, засвідчив неспроможність політичної еліти адекватно відповідати на виклики часу, на втілення в життя продекларованих нею ідей розбудови незалежної України, демократії і свободи. Незалежна Україна постала в 1991 році значною мірою як наслідок політичного компромісу та ситуаційної взаємодії між прагматичною, «самостійницькою» частиною місцевої комуністичної номенклатури («територіальною елітою») та націонал-демократичною опозицією («національною елітою»). Не виключаючи певних «патріотичних» й «націоналістичних» інтенцій в окремих представників попередньої номенклатури, наважимося стверджувати, що її «самостійництво» мало в принципі не національний, і тому не державницький характер, а передусім – кланово-корпоративний. В українській державі репрезентанти владних структур побачили як ймовірний порятунок від російських катаклізмів, так й одержали соціальні позиції, про які не могли й мріяти в радянських умовах. Помітною особливістю « нової » української еліти було й те, що на етапі боротьби за незалежність

України, її самостійність була висунута нагору саме масами, громадськістю, а не певними владними структурами, партійно-бюрократичною верхівкою, як було раніше. Створилася ілюзія певного оновлення політичної еліти, що відобразила помітний приплив націонал-демократів та інших опозиціонерів, особливо з середовища інтелігенції, в політичні структури.

У фазу новітньої незалежності Україна, на жаль, увійшла з квазіелітою, неспроможною реалізувати національну ідею у всій повноті. Значна частина цієї верстви не пов'язувала свого майбутнього з українською державою. Інтереси України й народу – останнє, що вони враховували у своїх схемах і розкладах. Вона й «розбудувала» державу та ринкову економіку у вельми специфічному мафіозно-олігархічному варіанті. Намагання утвердитися й перемогти в нових політичних умовах, жадоба влади й власності живили серед значної її частини нерозбірливість у засобах (макіавеллізм), залежність від власної й чужої олігархії, а деколи виступала навіть асоціальною, часто криміналізованою страстою. У більшості випадків українська політична еліта не бачила довгострокової перспективи, а мала за найпріоритетніше завдання вирішення власних чи корпоративних інтересів за час перебування при владі.

Крім того, майже всі роки новітньої незалежності при владі перебувала типово постколоніальна еліта, яка не завжди добиралась із кращої за своїми моральними та діловими якостями частини населення. Фактично не відбулося істотної зміни владних еліт, майже стовідсотково русифікованих і советизованих, та й населення в основній своїй масі виявляло куди більшу світоглядну близькість і політичну прихильність саме до цих еліт, аніж до їхніх націонал-демократичних опонентів. Достатньо прикладів й антиукраїнської діяльності окремих представників політично правлячого класу. Звісно, треба усвідомлювати, що ми несемо тягар постколоніальної держави й еліти наші так само є постколоніальними.

До того ж нинішня еліта вражена вірусом конфліктності й протистояння. Вона часто не здатна йти на соціальні та політичні компроміси, не орієнтується на консолідацію суспільства і не керується необхідним хоч мінімальним рівнем співробітництва правлячої бюрократії зі своїми недавніми опонентами з табору опозиційної контреліти. Розкол в еліті сигналізував про наявність серйозних проблем у розвитку суспільства, кризу в управлінні країною, часто поставав підставою для масового невдоволення. Більше того, окремі елітні групи навіть провокують соціальне невдоволення і використовують протестний потенціал мас в своїх інтересах. Існує й великий розрив

між очікуваннями в суспільстві від дій влади та реальним станом речей. Пануюча у нас політична еліта відносно самостійна і в чомусь навіть автономна щодо тих класів і соціальних груп, верств і прошарків, інтереси яких вона представляє.

Однак найбільшою загрозою національній безпеці України нині є, на наш погляд, інтелектуальний, моральний і культурний рівень нашої правлячої верхівки. Ті люди, які відносять себе до еліти, не є нею за характеристиками, які притаманні західним країнам. Хоча володарюючі верстви часто цілком безпідставно називають себе «елітами», спотворюючи автентичне значення цього поняття. По суті, у нас це істеблішмент, а не справжня еліта, яка здатна ефективно реалізовувати національні інтереси.

Якісні відмінності нашої політичної еліти від європейської полягають і в тому, що там статус вищих верств суспільства визначається не стільки їхніми ієрархічними повноваженнями та власним капіталом, скільки якістю отриманої освіти, накопиченими знаннями та компетенцією, інтелігентністю та аристократизмом. Українська політична еліта має іншу енергетику. Вона у своїй масі зупинилася у своєму духовному та загальноосвітньому зростанні, не прогресує, відчутно поступається інтелектуальному потенціалові суспільства, не відчуває ритму сучасних глобально-цивілізаційних перетворень.

Оцінюючи систему новітнього вітчизняного елітоутворення, можна констатувати, що, по суті, це був процес антиселекції. Негативні соціальні наслідки посилились її всеохоплюючим характером, повним усуненням конкурентних механізмів в економіці і політиці, а також ідеологізацією, політизацією і непотизацією критеріїв відбору. Як на державному, так і на місцевому рівнях вітчизняному елітоутворенню й донині притаманні корпоративизм і патримоніальні зв'язки, складна мережа клієнтальних відносин. Слабкість конструктивної політичної волі більшості, а звідси – відсутність реальної системної опозиційної контреліти, унеможливорює радикальне реформування правлячої верстви, необхідне для демократичного розвитку суспільства. Більше того, за роки незалежності українська еліта втратила деципу своїх чеснот порівняно з класичними взірцями. Вона не здатна генерувати ідеї розвитку, виконувати функцію «інтегратора суспільств» (Е. Тоффлер). Існує й інша проблема: вітчизняна еліта донедавна не визначала тонус українського соціуму.

Досить критично націє- державотворчі й управлінські якості сучасної української еліти оцінює й громадськість, що засвідчують соціологічні до-

слідження. Так, за результатами національного опитування Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, сьогодні 72% респондентів вважають, що в Україні немає реальної політичної еліти [3, с. 2]. Поки що говорити про демократичну еліту в Україні передчасно. Вважати її демократичною можна лише умовно, або ж як норматив, маючи на увазі, що формування дійсно демократичної еліти – одне з пріоритетних завдань розвитку політичної системи нашого суспільства. Ні зміни політичного режиму, ні Помаранчева революція, ні Революція Гідності, ні війна Росії проти України поки що не привели до влади якісно нову, демократичну у повному сенсі слова еліту. Більше того, фактор війни вже став зручним прикриттям для правлячого класу. Хоча Революція Гідності й запустила механізм соціальних ліфтів в політиці, проте нова українська еліта своїми рисами, формами, політичною діяльністю багато в чому відтворює попередню.

Небажання еліт змінюватися у кращий бік продемонстрували й останні президентські та парламентські вибори. Новообраний Президент України В. Зеленський зробив заяву про зміни у владі, однак системного оновлення еліти в дійсності не відбулося. Це просто неможливо за режиму олігархату. Навпаки, олігархічна система ще більше законсервувалася. Президент отримав шанс структуризувати її й ефективно скористався ним. Гарант Конституції набув ще й статусу «третейського судді», своєрідного «рефері» у вічній конкурентній боротьбі впливових і багатих людей, а завдяки силовим структурам і цілком залежній від президента судовій системі міг «опустити» чи «возвеличити» будь-якого олігарха. Система, в якій правляча верства консолідує владу «в одних руках», не буде ніколи працювати ефективно. В цьому випадку еліті не потрібні ні конкуренція, ні запрошення в свої лави «кращих із кращих». Набагато ефективніше руйнувати всі соціальні ліфти, замкнутися у межах своєї касты і виставити по периметру «охорону». Все це докази того, що нинішня політична еліта (як і чинні можновладці) поки що не в змозі опанувати енергетику демократії, яка формується «знизу» – в надрах українського суспільства. У багатьох випадках демократія сприймається не як влада народу, а як «влада демократів». Не сформовано й усталеного шляху якісного відбору еліти, не визначено способи та джерела її рекрутування.

Сьогодні об'єктивно назріла необхідність формування і розвитку національної української еліти нового гатунку, приходу до державного управління української меритократії, найпридатнішої з огляду на історичну перспек-

тиву. Це означає привести в політичну сферу, в систему влади не лише нових політиків, а кращих, з новими ідеями, новими підходами, професійно підготовлених, з новим баченням України у сучасному світі.

Зрозуміло, що формування еліти – процес еволюційний й органічний, який торкається будь-якого соціуму. Суспільство фактично природно здійснює відбір лідерів, авторитетів думки, і від того, наскільки зрілим є це суспільство, залежить і якість еліти. Вітчизняна еліта є віддзеркаленням нашого суспільства. Зараз соціальні структури та інститути громадянського суспільства є ще недостатньо зрілими та інтегрованими, щоб послідовно забезпечувати елітогенез та підтримувати процес формування еліти. Демократична система формування політичних чи професійних еліт по-справжньому не діє, та й суспільство до неї не готове повністю. Тому, якщо ми хочемо мати якіснішу еліту в будь-яких сферах, повинні говорити і про рівень самого суспільства. Нова еліта в Україні народиться із громадянського суспільства, яке обиратиме лідерів не на основі популізму чи підкупу, а на базі ґрунтового аналізу професійних якостей, здатності мислити по-державницькі. Таке державницьке мислення має бути у свідомості більшості українців. Відповідно, й вимоги до лідерів у такого суспільства матимуть державницькі критерії.

Одна з причин низької якості політичної еліти полягає і в тому, що блокується політична конкуренція, яка й є джерелом для зростання якісних політичних еліт. Триває маніпулювання громадською думкою. У боротьбі за політичну владу виступають не стільки політики, партійні організації та їх конкуруючі програми дій, скільки образи – політичні іміджі, ретельно створені іміджмейкерами, пресекретарями, зірками шоу-бізнесу, задіяними у передвиборчій кампанії. Головним критерієм успіху і політичної кар'єри виступають не результати дій у владних кабінетах, розробка реформ і їх реалізація, а реклама, участь в якомога більшій кількості телевізійних програм і виступи на концертних майданчиках.

Не сприяє оновленню правлячого класу і сформований стиль вибору влади в Україні. Фактично кожна селекція – від президентської, парламентської до виборів місцевих депутатів – є змаганням олігархів вищого чи дрібнішого штибу. Лесть не всі політичні партії в Україні, що беруть участь у цих процесах, насправді є політичними проєктами олігархів. Більше того, громадянське суспільство, про яке гучно заговорили після перемоги Революції Гідності, теж значною мірою інфіковане впливами тих чи інших «зацікавлених осіб». Так звана сучасна українська політична еліта – це люди з часто

дуже вузьким провінційним мисленням, які заточені не на розвиток, а на виживання й утримання на посаді. Очевидні симптоми клептократії у нинішній владі, яка, мало чим відрізняється від «папередніков», а лише доводять, що за будь-якими новими програмами та стратегіями простежуються зовсім не державницькі цілі.

Особливе значення при формуванні майбутньої демократичної еліти має належати розширенню системи каналів і принципів політичного елітогенезу. Йдеться про формування більшості еліти не шляхом призначень, а в результаті всезагальних виборів і конкурсного відбору. Можливість обирати з достатньої кількості підготовлених, кваліфікованих представників є найважливішою умовою для нормального функціонування демократії, створення стабільної політичної системи. Крім того, для підтримання власної соціальної значущості і забезпечення ефективного управління правляча еліта повинна розробляти і реалізовувати об'єктивно необхідні дії, спрямовані на усунення небезпечного наростання соціальних протиріч, має вміло регулювати всі аспекти суспільного життя. А це можливо тільки в тому випадку, якщо політична еліта буде функціонувати як соціально орієнтований інститут. Якісні зміни правлячої політичної верстви (водночас і контреліти) досягаються запровадженням таких демократичних інститутів, що забезпечують широке соціальне представництво правлячого прошарку, його своєчасне якісне оновлення, запобігання олігархізації, і разом з тим відчуження від мас та перетворення в замкнену панівну привілейовану касту.

Сьогодні з різних верств суспільства, насамперед прошарку військовослужбовців, поступово зростає нова політична еліта. Її структура складна й постійно змінюється, вона формується в жорсткій боротьбі між різними, нерідко антагоністично налаштованими прошарками суспільства, їхніми рухами, партіями, блоками.

Щоправда, після війни українське суспільство зіштовхнеться з низкою негативних соціальних наслідків, що можуть звести нанівець прогресивні суспільні зрушення, аж до руйнації пасіонарних суспільних верств, а відтак – держави. Адже в ході російсько-української війни суспільство з неминучістю втрачає найбільш динамічну та інтелектуальну частку своїх членів, в силу чого по завершенню її впадає, як правило, в стагнацію, а нерідко відкочується назад.

Російсько-українська війна призвела до того, що зараз перед Україною стоїть завдання – збереження своєї суверенності, причому як територіальної, так і культурно-ціннісної. Місія політичної еліти й особливо це стосується

тих, хто обіймає найвищі посади, – усвідомлювати небезпеку, яка стоїть перед нашою країною і залишатиметься в майбутньому. Необхідно виступати консолідатором нації, а не вводити країну в нову конфліктну фазу. Пора вже пройти період політичного дорослішання. На жаль, ми сьогодні перебуваємо у підлітковому віці.

Отже, сучасне українське суспільство відчуває гострий дефіцит якості еліти, що дається взнаки як всередині країни, так і у відносинах із зовнішнім світом. Тому має розпочатися реальний процес елітаризації політичного правлячого класу, що можливе лише за певних умов, а саме:

- наявності політичного плюралізму, зміни виборчої системи з метою гарантування рівноправної конкуренції потенційних еліт;
- розширення системи каналів і принципів політичного елітогенезу, формування переважної більшості політичної еліти не шляхом призначень, а в результаті загальних виборів і конкурентного відбору;
- забезпечення певної рівноваги, компромісу, балансу різних соціальних сил, тобто формування консенсусно-об'єднаного типажу політичної еліти;
- максимальної відкритості формування еліти на всіх рівнях, упередження можливості її трансформації у «нову номенклатуру», постійне поповнення її професійно підготовленими і функціонально здібними людьми;
- оновлення менталітету політичної еліти, усвідомлення того, що суспільні зміни потребують серйозного інформаційного супроводу, а також врахування думки народу, інституцій громадянського суспільства;
- наявність постійного демократичного контролю за діяльністю владних структур з боку громадськості, ЗМІ, політичних партій та організацій;
- згуртованості різних верств суспільства, гармонізації їхніх соціальних інтересів, досягнення суспільного консенсусу, співробітництва і тісної взаємодії всіх сил у суспільстві;
- чіткого дотримання законності, демократичних норм і процедур, необхідних та обов'язкових для нормального функціонування правової держави і громадянського суспільства [4, с. 84–85].

Дотримання зазначених вимог, на наше переконання, сприятиме формуванню ефективної еліти, відповідальною за долю української нації, здатної реалізовувати національні інтереси і, найголовніше, досягати стабільності, динамічного розвитку українського суспільства і держави. Діяльність сучасної української еліти має спонукати громадян до активних і солідарних дій, консолідувати різноманітні інтереси і волевиявлення в єдину результуючу волю, формувати в українців почуття відповідальності за долю нації. Укра-

їнська еліта зобов'язана вести націю до високої самоорганізації. Зрештою українська політична еліта має стати складовою європейської ліберально-демократичної еліти, ідентифікувати себе з відповідними цінностями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кухта Б., Теплоухова Н. Політична еліта і лідерство. Львів: Кальварія, 1996. 224 с.
2. Кочубей Л. О. Сучасні політична еліта і політичний клас: визначення, моделі та особливості становлення. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса*. № 1 (45). Київ: Вид-во ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2010. С. 37–54.
3. Леер Н. Скотный двор. Почему мы без элиты? *Семья*. № 14 (1061). 6.04.2021–12.04.2021. С. 2.
4. Козловець М. А. Політична еліта як суб'єкт державотворення в умовах трансформації українського суспільства. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Політологія / редкол.: А. П. Гетьман та ін. Харків: Право, 2017. № 2 (33). С. 74–87.

Непочатов Д. О.,

викладач,

Харківський національний економічний

університет

імені Семена Кузнеця

ВИКОРИСТАННЯ КІБЕРДИПЛОМАТІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПРИКЛАДІ ПРОТИСТОЯННЯ США ТА КИТАЮ

Бурхливий розвиток і поширення нових інформаційно-комунікаційних технологій, у першу чергу інтернету і штучного інтелекту, поставили перед світом абсолютно нові виклики у контексті кібербезпеки. У зв'язку з цим світ намагається розробити дієві рішення для протидії кіберзагрозам як складової інформаційної безпеки.

На рівні міжнародних організацій активну участь у цьому процесі беруть ООН і НАТО. Вони навіть створили спеціальні структури з виявлення і протидії кіберзагрозам. Так, при ООН працює Міжнародний обчислювальний

центр і Контртерористичний комітет, а при НАТО – Об’єднаний центр передових технологій з кібероборони. Фахівці цих центрів відзначають щорічний ріст кількості кібератак у світі. Про це, зокрема, йдеться у звіті ООН «Cybersecurity Threat Landscape Report» за 2022 рік [1]. Водночас особливо помітними кіберзагрози стають в умовах міжнародних збройних конфліктів, на чому наголошує CyberPeace Institute, який досліджує кібербезпеку в розрізі підтримки сталого миру. Причому вплив таких кіберзагроз розповсюджується не лише на країни, які беруть участь у конфлікті, але й загалом на весь світ. Це дуже добре демонструє війна Росії проти України. За підрахунками CyberPeace Institute, з січня 2022 року по грудень 2023-го кількість пов’язаних лише з цією війною кібератак на цивільні об’єкти в усьому світі сягнула 3255. Мова про атаки на енергетику, медіа, уряди, телекомунікації, транспорт, фінанси. Внаслідок атак постраждали понад 30 країн, серед яких країни ЄС, США, Канада, Австралія, Казахстан. Часом кібератаки набувають величезних масштабів. Так, у 2022 році після низки руйнівних кібератак проти урядових і фінансових установ Коста-Ріки її влада змушена була запровадити в країні надзвичайний стан [2].

Актуальним у розрізі використання кібердипломатії як інструменту формування міжнародної інформаційної безпеки є вивчення можливостей штучного інтелекту (ШІ). Так, Інститут ООН з дослідження проблем роззброєння у своєму звіті «Штучний інтелект та міжнародна безпека» наголошує, що ШІ становить реальний ризик для глобальної безпеки, зокрема під час використання його у збройних конфліктах [3]. Такої ж думки дотримується Джордж Крістоу, професор з європейської політики та безпеки Ворикського університету. За його словами, швидкий розвиток штучного інтелекту створює нові вразливості для дипломатії [4].

Оскільки США та Китай як перша і друга економіки світу є провідними кібердержавами, їхні конфлікти у цій сфері мають глобальні наслідки для міжнародної інформаційної безпеки. У цьому аспекті дослідження протистояння у сфері кібердипломатії США та Китаю підіймає актуальність нашого дослідження на новий рівень.

Про пріоритетність кібердипломатії заявляють і уряди цих двох країн. Так, політика кібердипломатії КНР під керівництвом Сі Цзіньпіна переслідує три основні цілі: 1) обмежити загрозу, яку інтернет і потік інформації можуть становити для внутрішньої стабільності та легітимності режиму; 2) сформувати кіберпростір для розширення політичного, військового та економіч-

ного впливу КНР; 3) протидіяти перевагам США у кіберпросторі, одночасно збільшуючи цей простір для Китаю.

Зі свого боку США під керівництвом Джо Байдена визначили кібердипломатію одним із пріоритетів уряду. Білий дім поклав на американських кібердипломатів критично важливі функції запобігання кіберінцидентам, зниження ризиків у кіберпросторі та захист демократичних цінностей [5].

Розглядаючи кібердипломатію як інструмент формування міжнародної інформаційної безпеки, не можемо оминути вплив на цю сферу технологічних гігантів, які здатні допомагати тій чи іншій країні у створенні інформаційних загроз або протидії ним. Одним із яскравих прикладів такого впливу є історія, як у 2023 році засновник компанії Starlink Ілон Маск змусив інженерів своєї компанії вимкнути супутникову мережу Starlink поблизу кримського узбережжя, аби перешкодити атакам Збройних сил України на Чорноморський флот РФ. Тобто суб'єктом міжнародних відносин у цьому випадку де-факто став технологічний гігант Starlink.

Вирішенню означених вище проблем мають сприяти затверджені на міжнародному рівні універсальні стандарти і механізми регулювання у сфері кібербезпеки. Однак їх немає. Це ускладнює вирішення кіберконфліктів між державами та знижує ефективність запобігання кіберзагрозам.

Новим інструментом у міжнародних відносинах, який покликаний сприяти запобіганню кіберконфліктам, зміцненню довіри між державами та розробці універсальних підходів до забезпечення інформаційної безпеки, має стати кібердипломатія. Це новий напрям міжнародної дипломатії. Більшість дослідників, які вивчають кібердипломатію як явище, визначають її як сукупність дипломатичних методів міжнародних відносинах для регулювання питань, пов'язаних із кіберпростором. Згідно з деякими дослідженнями, кібердипломатія також охоплює кібервійну. Однією з головних проблем кібербезпеки науковці визначають ідентифікацію кібератак. Окремими аспектами кібердипломатії є права у кіберпросторі, в тому числі децентралізація та керування інтернетом, свобода самовираження, етика і конфіденційність. Кібердипломатія спрямована на створення балансу між правами особи у кіберпросторі та національною безпекою [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Cybersecurity Threat Landscape Report 2022. April 2023. URL: <https://www.unicc.org/wp-content/uploads/2023/05/UNICC-Cyber-Threat-Landscape-Report-2022.pdf> (accessed date: 22.08.2024).

2. How do cyberattacks and operations impact civilians? URL: <https://cyberconflicts.cyberpeaceinstitute.org/impact> (accessed date: 22.08.2024).

3. Cybersecurity and New Technologies. *UN Counter-Terrorism Centre (UNCCT)*. URL: <https://www.un.org/counterterrorism/cct/programme-projects/cybersecurity> (accessed date: 22.08.2024).

4. Christou G. Cyber Diplomacy: From Concept to Practice. Tallinn, Paper No. 14. 2024. 18 p. URL: https://ccdcoe.org/uploads/2024/06/Tallinn_Papers_Cyber_Diplomacy_From_Concept_to_Practice_Christou.pdf (accessed date: 22.08.2024).

5. Cyber Diplomacy: A New Frontier in International Relations and Professional Practice. *EDRM*. June 28, 2024. URL: <https://edrm.net/2024/06/cyber-diplomacy-a-new-frontier-in-international-relations-and-professional-practice/> (accessed date: 22.08.2024).

6. Yampolskiy A. What does 2024 have in store for the world of cybersecurity? *World Economic Forum*. Feb. 15, 2024. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2024/02/what-does-2024-have-in-store-for-the-world-of-cybersecurity/> (accessed date: 22.08.2024).

Погрібна В. Л.,

докторка соціологічних наук, професорка,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого (м. Харків)

НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНИЙ ІНТЕРЕС В РЕАЛІЯХ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Інтерес в міжнародних відносинах зазвичай визначається як усвідомлені потреби держави (або певного колективного суб'єкту), що впливають з фундаментальних умов її існування й діяльності. Це стосується не тільки моноетнічних держав, але й багатонаціональних етнічно неоднорідних, тому національний інтерес фактично розглядається як національно-державний. Незважаючи на те, що з часів, коли укладачі Оксфордської енциклопедії соціальних наук ввели до наукового обігу це поняття (1935 р.), пройшло майже 90 років, докорінно розуміння його сутності не змінилося. І сьогодні сутність національно-державного інтересу розкривається через поєднання трьох основних елементів: (а) забезпечення військової безпеки, (б) досягнення економічного процвітання й розвитку, (в) збереження державного суверенітету як основи контролю над певною територією і населенням.

Кожний із зазначених елементів перебуває під впливом низки об'єктивних і суб'єктивних чинників, переломлюючись крізь призму оціночних суджень з точки зору суспільної моралі. Зважаючи на те, що питання моральності/аморальності такого інтересу ми вже з'ясовували [1], пропонуємо продовжити обговорення наслідків отриманих висновків.

У публікації «Проблема моральності національного інтересу в теорії та практиці міжнародних відносин» нами доводилося, що національний інтерес є категорією, яка не має однозначної оцінки в дихотомії «моральність-аморальність». З одного боку, прагнення будь-якої держави захистити власні національні інтереси через зовнішню політику є цілком природним і не може сприйматися однозначно аморальним через об'єктивність потреб забезпечення політичного суверенітету, економічного благополуччя та військової потуги. З іншого боку, в практиці міжнародних відносин національно-державний інтерес реалізується через усвідомлення й відбиття потреб держави в діяльності її лідера (або лідерів), тобто визначається волею тих, хто приймає політичні рішення, тому, фактично, відображує саме їхню позицію, яка, в свою чергу, з досить високою вірогідністю може бути егоїстично-аморальною. Отже, знов виходимо на класичну ситуацію, коли на передній план висувається проблема ролі в історії особистості, наділеної владою. І в такому разі який бік національно-державного інтересу – моральний чи аморальний – можна вважати домінуючим?

Ми вважаємо, що відповідь на це питання міститься у фундаментальних основах загальної теорії політики. Якщо виходити з того, що політична влада – це завжди диктатура, то тоталітарний режим передбачає диктатуру державних інституцій, які перебувають під абсолютним пануванням правлячої партії або певної групи, авторитарний – диктатуру особистості, а демократичний – диктатуру процедури. Перші два варіанти значно підсилюють аморальну складову національно-державного інтересу, бо фактично виключають (чи, принаймні, мінімізують) вплив громадянського суспільства на його формування та реалізацію через систему міжнародних відносин, навіть якщо таке суспільство існує хоча б у зачатковому стані. Третій варіант, безумовно, створює значно більш широкі можливості для активізації моральної складової, але через складну природу демократії залишає досить велику кількість проблемних місць. Відомо, що процес виникнення соціальних потреб, по суті, і є процесом формування інтересів людей, при цьому об'єктивним у своїй основі може бути не тільки дійсний, але й невірний визначений, тобто уявний, національно-державний інтерес. Наприклад, за часів «холодної війни» на Заході десятиліттями існувала усталена думка про

радянську військову загрозу, а, значить, і про те, що нарощування озброєнь слугує корінним інтересам демократичних держав задля забезпечення їх від нападу з боку тоталітарного режиму. І хоча реально СРСР не був зацікавлений у нападі на західні країни, бо і в економічному, і у військовому плані був слабкішим за них, його поведінка на міжнародній арені була досить агресивною, а тому давала всі підстави для формування почуття небезпеки. Тому, незважаючи на те, що гонка озброєнь не відповідала реальним інтересам жодної зі сторін, вона свідомо сповідувалася обома. На жаль, і новітня історія також демонструє значну кількість подібних прикладів. Отже, сам собою напрашується невтішний висновок, що аморальні чинники при формуванні національно-державного інтересу будь-якої, навіть демократичної, держави априорі мають більше шансів на домінування, ніж моральні. А це, звісно, суттєво ускладнює перспективи відчутного покращення міжнародного клімату не тільки в найближчій, але й більш віддаленій перспективі.

Таким чином, національно-державний інтерес є вельми нестабільним утворенням. Наповнення його реальним змістом залежить від конкретної політичної ситуації в державі та стану стабільності/нестабільності системи міжнародних відносин в цілому. Ідея інтересу впливає із сутності політики, яка визначається умовами часу і місця, тому зміна будь-яких політичних, економічних та/або культурних реалій автоматично призводить до зміни змісту і спрямованості інтересів учасників міжнародних відносин, в більшому або меншому ступені активізуючи їх моральну чи аморальну детермінованість.

І завершити цей стислий аналіз хочеться словами французького історика та політолога Ж. Б. Дюрозеля: «Було б, звичайно, добре, якби існувала можливість об'єктивно визначити національний інтерес. Тоді можна було б досить легко досліджувати міжнародні відносини через порівняння змісту національного інтересу, що його пропонують лідери, з об'єктивним національним інтересом» [2, р. 88].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Погрібна В. Л. Проблема моральності національного інтересу в теорії та практиці міжнародних відносин. *VI International Scientific and Practical Conference «Modern science: fundamental and applied aspects», January 30–31, 2024, Rome. Italy.* Р. 64–65. URL: <https://zenodo.org/records/10620122/files/Rome.%20Italy-6.pdf> (дата звернення 27.08.2024).
2. Duroselle J.-B. *Tout empire perira. Une vision theoretique des la relatione l'internationales.* Paris: Armand Colin, 1982. 357 p.

Секція: Державне управління

Клочко А. А.,
доктор філософії публічного управління
та адміністрування,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Соціальна політика України спрямована на покращення якості життя населення, забезпечення соціальної справедливості та підтримку економічного зростання. Основні напрями цієї політики включають охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, зайнятість та інші ключові сфери. З метою покращення економічного та організаційно-управлінського впливу держави на якість життя українського народу вважаємо за необхідне проаналізувати можливі кроки щодо вдосконалення основних напрямів державної соціальної політики України.

У сфері охорони здоров'я серед кроків покращення впливу держави на якість життя громадян можуть бути:

- продовження медичної реформи (підвищення доступності та якості медичних послуг, запровадження страхової медицини);
- модернізація лікарень та поліклінік і закладів медичної сфери забезпечення їх сучасним обладнанням, впровадження електронного документообігу;
- реалізація програм профілактики захворювань, просування здорового способу життя та забезпечення вакцинації.

Серед окреслених заходів важливе значення має продовження реформування вторинної і третинної ланок медичного обслуговування. Підтвердженням зазначеного є повідомлення МОЗ для Укрінформ щодо планів на 2024 рік: «в межах євроінтеграційних реформ Україна також має провести роботу з удосконалення інформаційних систем охорони здоров'я, затвердити національний план дій для подолання загроз біологічного, хімічного, екологічного та невідомого походження, затвердити та розпочати виконання національного плану дій щодо антибіотикорезистентності» [1].

У сфері соціального захисту державна політика все ще залишається недосконалою, а отже потребує продовження роботи у таких напрямках:

- забезпечення своєчасної виплати соціальної допомоги малозабезпеченим, пенсіонерам, сім'ям з дітьми, інвалідам та іншим вразливим верствам населення.
- розвиток системи соціального страхування, включаючи медичне страхування та страхування на випадок безробіття;
- надання спеціальної допомоги та впровадження соціальних програм для ветеранів війни, внутрішньо переміщених осіб та постраждалих від воєнного конфлікту тощо.

Одним із важливих досягнень не лише у сфері соціального захисту, а й електронного врядування загалом є розробка і впровадження застосунку «Портал Дія», який спростив значну кількість процедур як громадянам так і бізнесу. Що стосується саме сфери соціального захисту, то доступною є послуга з «Призначення державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям», строк виконання якої 10 днів і здійснюється все безоплатно. Важливою також є можливість використання застосунку людьми з порушенням зору [2].

Не менш важливим серед напрямів соціальної політики є сфера зайнятості та ринок праці, які потребують вдосконалення й модернізації відповідно до вимог сучасних реалій. Можливими кроками і заходами у цій сфері можуть бути:

- створення нових робочих місць, заохочення підприємництва, підтримка малого та середнього бізнесу, залучення інвестицій у нові виробництва;
- впровадження програм з перепідготовки та підвищення кваліфікації робітників, адаптація до потреб ринку праці;
- захист трудових прав і забезпечення справедливих умов праці, підтримка легалізації зайнятості та боротьба з нелегальною працею.

Житлово-комунальна сфера України є надзвичайно вразливою в сучасних умовах і потребує відповідної реакції з боку державного врегулювання питань щодо її покращення, серед яких:

- вдосконалення наявних та впровадження нових житлових програм задля забезпечення доступного житла для молоді, багатодітних сімей, ветеранів та інших соціально вразливих верств, кількість яких постійно зростає;
- продовження реформування ЖКГ задля його модернізації, підвищення ефективності та прозорості роботи комунальних підприємств;

- запровадження програм щодо модернізації житлового фонду й впровадження сучасних технологій з енергозбереження.

Сфера житлово-комунального господарства є однією з найбільш вразливих у сучасних умовах, особливо в результаті повномасштабного вторгнення країни-агресора в територіальну цілісність нашої держави. Результатом масових атак є масштабні руйнування не лише об'єктів критичної інфраструктури, а й будівель ЖКТ та приватних будинків.

Освітня сфера потребує завершення розпочатих заходів серед яких:

- доступ до якісної освіти на всіх рівнях усім верствам населення;
- впровадження нових освітніх і навчальних програм, підтримка інноваційних методів навчання;
- створення умов для навчання дітей з особливими потребами, забезпечення рівного доступу до освітніх ресурсів.

Діяльність та досягнення МОН України щодо реалізації реформ у сфері освіти презентовано на офіційному сайті, зокрема у публікації «Досягнення і виклики дошкільної, загальної середньої, позашкільної та інклюзивної освіти у 2020–2022 роках» матеріали якої дозволяють переконатися у важливості визначених кроків й дізнатися про стан їх реалізації [3]. Інтеграція України у європейський простір значною мірою впливають на формування освітньої політики.

Соціальна інклюзія також є надзвичайно важливою сферою соціальної політики, яка потребує продовження роботи у таких напрямках:

- реалізація програм соціальної інклюзії, підтримка людей з інвалідністю, розвиток інфраструктури для людей з обмеженими можливостями, тощо.
- реалізація питань гендерної політики, спрямованої на забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя;
- впровадження програм підтримки для молоді загалом й для людей з особливими потребами зокрема, включаючи освітні стипендії, програми стажування та професійної орієнтації.

Сьогодні інклюзивна освіта є не лише однією з фундаментальних засад розвитку освіти, але й філософією розуміння участі людини у житті суспільства. Відтак, запровадження інклюзивного освітнього середовища є надзвичайно важливим і актуальним питанням для нашої держави.

Пенсійна реформа, як і зазначені вище реформи різноманітних сфер і напрямів соціальної політики в Україні, є надзвичайно важливою і потребує завершення низки заходів і процесів серед яких:

- завершення реформ, спрямованих на забезпечення стабільності та справедливості пенсійної системи, включаючи запровадження накопичувальних пенсій та інших форм недержавного пенсійного забезпечення;
- підвищення мінімальних пенсійних виплат відповідно до економічного зростання та інфляції;
- підтримка системи пенсійного страхування, яка базується на солідарних та накопичувальних принципах.

Актуальність пенсійної реформи й перспективи її вдосконалення засвідчив виступ Прем'єр-міністра України Д. Шмигала на засіданні уряду у вересні 2023 року щодо того, що «Пенсійна реформа в Україні розпочалася ще у 2004 році. Тоді прийняли закони «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне забезпечення». Ціль реформи – перейти на трирівневу пенсійну систему. Перший рівень – це солідарні пенсії... Другий рівень – система пенсійних накопичень... Третій рівень – добровільне недержавне пенсійне забезпечення... Зараз в Україні функціонують лише перший і третій рівні. Тобто діє змішана пенсійна система» [4].

Узагальнюючи, варто зауважити, що основні напрями державної соціальної політики України спрямовані на покращення якості життя громадян через реформування охорони здоров'я, освіти, системи соціального захисту, ринку праці та житлово-комунальної сфери тощо. Незважаючи на численні виклики, такі як економічна нестабільність, війна та корупція, комплексний підхід до соціальної політики може значно підвищити добробут та соціальну справедливість в Україні. Реалізація будь-яких кроків та заходів потребує скоординованих зусиль уряду, місцевих органів влади, громадських організацій та міжнародних партнерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. У 2024 році Україна продовжить євроінтеграційні реформи медичної системи – МОЗ. *Укрінформ*. 16.11.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-health/3787390-u-2024-roci-ukraina-prodovzit-evrointegracijni-reformi-medicnoi-sistemi-moz.html> (дата звернення: 02.08.2024).
2. Допомога малозабезпеченим сім'ям. *Портал Дія*. URL: <https://guide.diia.gov.ua/view/pryznachennia-derzhavnoi-sotsialnoi-dopomohy-malozabezpechenym-simiam-2faff55-1193-488f-b6cd-3cc4dae9faef> (дата звернення: 02.08.2024).

3. Досягнення і виклики дошкільної, загальної середньої, позашкільної та інклюзивної освіти у 2020–2022 роках. *Міністерство освіти і науки України*. 18.11.2022. URL: <https://mon.gov.ua/news/dosyagnennya-i-vikliki-doshkilnoi-zagalnoi-serednoi-pozashkilnoi-ta-inklyuzivnoi-osviti-u-2020-2022-rokakh> (дата звернення: 02.08.2024).

4. Михайлов Д. У 2024 році уряд запустить нову пенсійну реформу – Шмигаль. *Суспільне Новини*. 22 вересня 2023 р. URL: <https://suspilne.media/578585-u-2024-roci-urad-zapustit-novu-pensijnu-reformu-smigal/> (дата звернення: 02.08.2024).

Секція: Соціальні комунікації

Skorokhod T.,

PhD in Journalism,

National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

CHARACTERISTICS OF SOCIALLY RESPONSIBLE BRANDS

In order to win the favor of the audience, brands must not only have their own attributes, their own history, sustain communication and interact with the client at all levels, but also be socially responsible. Brands that implement initiatives to care for society and the environment, work to solve social problems, contribute to the formation of a fairer and more inclusive world, fight against prejudices in society, engage in volunteerism or charity, are able to win the highest level of trust, respect and love from their consumers and the public, to build a deep and strong emotional connection with the audience.

Socially responsible brands adhere to a specific mission and have their own value system. Such brands try to increase public awareness of this or that problem, seek to change the way of thinking in society, debunk certain stereotypes and thus influence the solution of an existing social problem. Social responsibility is not a one-time action of the brand, it is its daily work on solving important social issues. For example, brands refuse to use single-use plastic for their products, participate in the construction of affordable housing for low-income people, switch to renewable energy in production processes, manufacture products from recycled materials, take care of decent working conditions, stable wages, medical and social insurance for their employees, invest in employee training and provide them with comprehensive assistance in difficult situations, etc.

Companies that adhere to social responsibility usually launch initiatives in several directions. The first direction is concern for ecology, brands strive to minimize environmental pollution, therefore they use resources sparingly, compensate for the negative impact on nature by planting trees or investing in case studies. The second direction is ethical responsibility. «Organizations that adhere to the principles of ethical responsibility practice fair treatment of all stakeholders – managers, investors, employees, suppliers and customers. This is achieved

by various mechanisms. For example, due to higher than market wages. Or companies guarantee that they do not use products created as a result of slavery or child labor» [1]. The third direction is selfless help to those in need, the brand's charity, its volunteer initiatives in support of various social projects, such as helping people affected by natural disasters or hostilities, etc. Brands that strive to be socially responsible refuse unethical advertising, manipulation, respect their consumers and provide them with truthful information about their products, goods or services, and their activities.

REFERENCES

1. What is Corporate Social Responsibility and why is it for Business? *Kyivstar Business Hub*. URL: <https://hub.kyivstar.ua/articles/shho-take-korporatyvna-soczialna-vidpovidalnist-ta-navishho-vona-biznesu> (accessed date: 25.08.2024).

ЗМІСТ

Секція: Історичні науки

Крупчинський А. І.

ПРОУТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СТЕПАНА ФЕНЦИКА НА ЗАКАРПАТТІ (ЖОВТЕНЬ 1938-БЕРЕЗЕНЬ 1939)	3
--	---

Секція: Економічні науки

Гудима О. В.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТА ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГО- СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ІМІТАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ	7
--	---

Ковалюк А. О., Ковалюк О. М., Фалюта А. В.

ПРОБЛЕМИ ДОВІРИ ДО ФІНАНСОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ В УКРАЇНІ	9
---	---

Сохацький О. Ю.

СОЦІАЛЬНІ МЕДІА ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	11
---	----

Wi Yiyanh

IMPLEMENTATION OF ENVIRONMENTAL MANAGEMENT AT MODERN ENTERPRISES	14
---	----

Секція: Філософські науки

Дольська О. О.

ВІД КАРТИНИ СВІТУ ДО ОБРАЗУ СВІТУ (У ПОШУКАХ ЕВРИСТИЧНИХ ОСНОВ МАЙБУТНЬОГО)	17
--	----

Куцепал С. В.

АРГУМЕНТАЦІЯ В ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ	19
---	----

Масюк О. П.

НАПРЯМКИ ВИКОРИСТАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЦИВІЛЬНИМ НАСЕЛЕННЯМ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	21
---	----

Требін М. П.

ЦИФРОВЕ СУСПІЛЬСТВО: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА	24
--	----

Секція: Філологічні науки

Карпенко М. Д.

ПЕРСЬКА МОВА В УМОВАХ ТУРБУЛЕНТНОСТІ В УКРАЇНІ	36
--	----

Секція: Юридичні науки

Кочетов Л. Г.

ПОДВІЙНЕ ГРОМАДЯНСТВО : ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ.....	39
--	----

Хомініч М. С.

ДОКАЗУВАННЯ НА СТАДІЇ ПІДГОТОВКИ ДО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ, ПРЕДМЕТОМ ЯКИХ Є ЗЕМЕЛЬНО-МАЙНОВИЙ СПІР	45
--	----

Секція: Педагогічні науки

Горішина О. М.

ГУМАНІСТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ В УПРАВЛІННІ СУЧАСНИМ ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ	50
--	----

Гринців М. В., Максимич Г. В.

РЕАБІЛІТАЦІЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ОСОБАМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ	52
---	----

Гринців М. В., Томишинець М. М.

ФОРМИ ТА МЕТОДИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ.....	56
---	----

Секція: Психологічні науки

Дуб В. Г., Матківська О. І.

КОРЕКЦІЯ ТРИВОЖНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ МЕТОДАМИ АРТТЕРАПІЇ.....	60
--	----

Харитоновна Н. В., Черниш О. А.

БАГАТОМІРНА МОДЕЛЬ BASIC RH ЯК КОПІНГ-СТРАТЕГІЯ ПЕРЕХОДУ ДЕМОБІЛІЗОВАНОГО ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ.....	62
--	----

Секція: Соціологічні науки

Комишова О. В.,

СОЦІАЛЬНІ ВИМІРИ САМОТНОСТІ	65
-----------------------------------	----

Секція: Політичні науки

Воронянський О. В., Моїсєєва Н. І.

ФАКТОР ЦИФРОВОГО КОНТРОЛЮ У ФОРМУВАННІ СИСТЕМИ ПОЛІТИКО-ВЛАДНИХ ВІДНОСИН В ЕПОХУ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА.....	67
---	----

Жеребятнікова І. В.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ У ПРОЦЕСІ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	69
--	----

Козловець М. А.

ФОРМУВАННЯ ЯКІСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ ЯК ІМПЕРАТИВ УСПІШНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	72
--	----

Непочатов Д. О.

ВИКОРИСТАННЯ КІБЕРДИПЛОМАТІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТУ
ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ
НА ПРИКЛАДІ ПРОТИСТОЯННЯ США ТА КИТАЮ..... 80

Погрібна В. Л.

НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНИЙ ІНТЕРЕС В РЕАЛІЯХ СУЧАСНИХ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН..... 83

Секція: Державне управління

Клочко А. А.

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ..... 86

Секція: Соціальні комунікації

Skorokhod T.

CHARACTERISTICS OF SOCIALLY RESPONSIBLE BRANDS 91

Наукове видання

**УКРАЇНСЬКИЙ СОЦІУМ:
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИЙ
АНАЛІЗ СУЧАСНОСТІ
ТА ПРОГНОЗ МАЙБУТНЬОГО**

Матеріали
XXVI Всеукраїнської науково-практичної конференції

(м. Харків, 29 серпня 2024 р.)

Видається в авторській редакції

Підписано до друку 02.09.2024. Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. 5,7. Обл.-вид. арк. 5. Тираж 100 пр. Зам. № 167

ТОВ «Видавничий дім «Право»,
вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна
Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна
Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20, (063) 254-50-84
Вебсайт: <https://pravo-izdat.com.ua>
E-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для покупців: sales@pravo-izdat.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8024 від 05.12.2023

Виготовлено ТОВ «Промарт»,
вул. Весніна, 12, Харків, 61023, Україна
Тел. (057) 717-25-44
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5748 від 06.11.2017